

Djeca na čekanju

dječja prava u vrijeme pandemije

2020.-2021.

Republika Hrvatska
Pravobranitelj za djecu

Prilog Izvješću
pravobraniteljice za djecu za 2021.

Zagreb, ožujak 2022.

Autorica
ilustracije
na
naslovnoj
stranici
je
Zrinka Ostović

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. OBRAZOVANJE	6
2.1 Obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju	10
3. ZDRAVLJE	11
4. PRIVATNOST	14
5. OBITELJSKO PRAVNA ZAŠTITA	15
6. NASILJE	16
6.1 Nasilje u obitelji	16
6.2 Nasilje nad djecom u odgojno-obrazovnim i drugim ustanovama	16
7. PRAVOSUĐE	17
7.1 Zaštita prava djece u sukobu sa zakonom i djece lišene slobode	17
8. KULTURNA PRAVA I SLOBODNO VRIJEME	18
9. SPORT	19
10. SIGURNOST	20
11. IMOVINSKA PRAVA	21
12. SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA	21
13. MEDIJI I DJEČJA PRAVA U DIGITALNOM OKRUŽJU	22
14. RANJIVE SKUPINE	23
14.1 Prava djece s teškoćama u razvoju	23
14.2 Prava djece pripadnika nacionalnih manjina	24
14.3 Prava djece s problemima u ponašanju	25
14.4 Prava djece čiji su roditelji u zatvoru	25
14.5 Prava djece u migracijama	25
15. SUDJELOVANJE DJECE (PARTICIPACIJA)	26
16. ZAKLJUČAK	26

UVOD

Djeca su, poput strpljivih korisnika društvenih usluga, tijekom pandemije Covida-19 bila „na čekanju”. Čekala su informacije o tome kad će se otvoriti njihove škole i vrtići i pod kojim uvjetima, čekala su da im dođe u dom internet i računalo pomoću kojeg mogu pratiti školu na daljinu, čekala su na preglede i terapije, čekala su na roditelje u bolnicama i domovima za djecu, čekala su da dođe pomoć i zaštita od obiteljskoga nasilja, čekala da se druže s prijateljima... Unatoč snažnom utjecaju pandemije na živote djece, ona još uvijek čekaju priliku da ih se uključi u razgovore o politikama i odlukama u vezi s pandemijom.

Razvoj svakog ljudskog bića najintenzivniji je u dječjoj dobi pa potrebe djece koje se stave „na čekanje” donose dugotrajne posljedice, čiji se trendovi već sada naziru. Rastuća pretilost, manjak fizičke aktivnosti, anksioznost i depresija, samo su neki trendovi koji već sada pozivaju na hitan odgovor.

Prelazak na *online* oblik nastave, kao drugačiji sustav učenja, izazvao je teškoće za djecu, roditelje i odgojno-obrazovne radnike. Djeca su se trebala nositi s brojnim izazovima, poput izoliranosti od vršnjaka, manjkom podrške i pomoći u učenju kod kuće, nedostatkom odgovarajuće tehnologije, neujednačenim načinima i metodama rada u *online* nastavi te manjkom slobodnog vremena. Odgojno-obrazovni radnici trebali su ovladati novim tehnologijama i načinima poticanja učenika za sudjelovanje u virtualnom okruženju. Roditelji su bili suočeni s izazovom kako uskladiti obveze na radnom mjestu i osigurati skrb o djeci i pomoć u učenju u nastavi na daljinu.

Digitalne platforme i nastava putem televizije nisu bile dovoljno prilagođene djeci s teškoćama u razvoju kao ni djeci pripadnicima nacionalnih manjina, posebno djeci pripadnicima romske nacionalne manjine. Djeca s teškoćama u razvoju, u jednom su periodu, ostala bez škola i vrtića te bez drugih usluga koje dobivaju u posebnim ustanovama, ali i bez prijatelja. *Koronakriza* je potvrdila da je izravni rad stručnjaka s djecom s teškoćama u razvoju nezamjenjiv.

Neka djeca koja su se u vrijeme *lockdowna* zatekla na liječenju u bolnicama, bila su gotovo potpuno odvojena od svojih obitelji u trenutku u kojem im najviše treba roditelj i njegova toplina i utjeha. Stručnjaci su upozoravali na negativne posljedice *lockdowna* za djecu koja žive u obiteljima u riziku od nasilja i zlostavljanja. Istraživanja o posljedicama *koronakrize* na djecu dodatno ukazuju da je briga o mentalnom zdravlju djece postala jedna od ključnih tema koja zahtijeva veća društvena ulaganja.

Pri određivanju mjera zaštite od koronavirusa, osim nejasnoća i doživljaja nedosljednosti, suočili smo se s osjećajem nepravde kod građana zbog različitog tretiranja različitih javnih i privatnih situacija u odnosu na ograničenja. Također je pri određivanju nekih mjera izostala procjena kako će konkretne mjere utjecati na djecu, posebno na ranjive skupine djece, a izostala je i evaluacija Stožera civilne zaštite Republike Hrvatske i tijela vlasti o tome kako su mjere utjecale na djecu nakon njihova provođenja.

Pandemija je, uz brojne teškoće, krize i narušavanje dobrobiti svih pa tako i djece, dovela i do velikih i zabrinjavajućih podjela u društvu. Nažalost, mnogi su pokušavali iskoristiti djecu u zagovaranju svojih

stavova pa i u potpunom negiranju potrebe za epidemiološkim mjerama i u drastičnom protivljenju cijepljenju protiv Covida-19 i širenju dezinformacija o „pogubnosti” cijepljenja, što je posebno došlo do izražaja u 2021. godini. Veliki je izazov kako zaštititi djecu čiji su roditelji izraziti protivnici svih epidemioloških mjera i cijepljenja. U svojim obraćanjima javnosti nastojali smo apelirati na roditelje da se ponašaju odgovorno i da ne otežavaju djeci funkcioniranje u sustavima koji se moraju pridržavati određenih pravila radi nužne zaštite sigurnosti i zdravlja djece.

Izvanredne situacije ne mogu biti izgovor za odgađanje dječjih prava i potreba. Upravo suprotno, one trebaju biti još jači poticaj da kao društvo tražimo rješenja koja će u prvi plan staviti dječju dobrobit. Ta rješenja nadilaze jednu ili dvije struke i traže suradnju i transdisciplinarni pristup koji je potrebno njegovati u donošenju odluka i javnih politika. Djelujmo u tom smjeru već danas, jer razvojne potrebe i problemi djece ne mogu više biti „na čekanju”.

Pravobraniteljica za djecu
Helenca Pirnat Dragičević, dipl. iur.

UN-ov Odbor za prava djeteta je odmah po proglašenju pandemije Covida-19 upozorio na moguće negativne posljedice koje bi mogle pogoditi djecu i otežati im ostvarivanje prava uslijed provođenja izvanrednih mjera u sklopu sprečavanja širenja bolesti. Pozvao je sve države da obrate posebnu pozornost na zaštitu djece u takvim okolnostima, a posebno da se dodatna pozornost usmjeri na djecu iz osjetljivih i ranjivih skupina, koja su i inače izložena povećanom riziku od kršenja prava.

Europska mreža pravobranitelja za djecu – ENOC, u lipnju 2021. predstavila je najvažnije pokazatelje i rezultate istraživanja o utjecaju izvanrednih mjera u vrijeme pandemije na prava djece. U većini država utvrđeno je da su hitne mjere imale negativan utjecaj na dječja prava i to u područjima obrazovanja, igre i slobodnog vremena, mentalnog zdravlja, fizičkog zdravlja, odgovarajućeg životnog standarda, zaštite od nasilja, diskriminacije, građanskih prava i sloboda i drugim područjima provedbe općih mjera. Uočen je nedostatak uključivanja djece u donošenje odluka o hitnim mjerama koje se odnose na njih. Pandemija je istaknula nejednakosti među djecom te posebno pogodila neke skupine djece.

U svojem Stajalištu „**COVID-19: Učenje za budućnost**”¹, ENOC ističe važnost pet sljedećih načela:

- ugrađivanje prava djeteta: prava djeteta trebala bi biti sastavni dio svih odluka i postupaka;
- jednakost i nediskriminacija djece: **djeca zaslužuju da se s njima jednako postupa i ne smiju biti diskriminirana ni po jednoj osnovi ni u kojem trenutku;**
- osnaživanje djeteta: **djeci treba pružiti potporu, uključujući i pružanje informacija, resursa i mogućnosti, kako bi ostvarila sva svoja prava;**
- sudjelovanje djece u odlučivanju: mišljenja djece moraju se čuti i mora im se dati odgovarajuća važnost u svakom postupku odlučivanja koji se izravno ili neizravno odnosi na njih;
- odgovornost prema djeci: vlada, javna tijela i organizacije iz privatnog sektora trebale bi biti odgovorne prema djeci za sve odluke i postupke koji utječu na njihova prava.

¹ Position Statement on „COVID-19: Learning for the future”, doneseno na 25. Općoj skupštini ENOC-a 29. rujna 2021., prijevod dostupan na <https://dijete.hr/hr/dokumenti/medunarodni-dokumenti/enoc-europska-mreza-pravobranitelja-za-djecu/>.

OBRAZOVANJE

2.

Od druge polovice školske godine 2019./2020. pa do danas odgojno-obrazovni sustav bio je suočen s brojnim izazovima zbog epidemije Covida-19 u nastojanju da se osigura redovito ostvarivanje svih nužnih zadaća odgoja i obrazovanja u skladu s potrebama djece, ali i zaštitom njihovog zdravlja i dobrobiti.

Uočavamo da su se neki problemi, koji inače reflektiraju nejednakost uvjeta obrazovanja za djecu u osnovnoškolskom i srednjoškolskom sustavu, s pojavom epidemije Covida-19 dodatno produbili, posebno kod ranjivih skupina djece.

Tražeci najbolje modele i stvarajući novu praksu, Ministarstvo znanosti i obrazovanja (MZO), škole, učitelji, nastavnici i stručne službe nastojali su dati potrebne informacije roditeljima i djeci, među ostalim i na mrežnim stranicama ustanova i MZO-a. Sve službe pratile su stanje i nastojale prilagoditi svoje upute aktualnoj epidemiološkoj situaciji. No, u određenim situacijama, obraćali su nam se predstavnici škola koji nisu na vrijeme bili konzultirani niti su dobili jasne smjernice, npr. o tome kako osigurati potrebne uvjete i organizirati nastavu, kako podjednako vrednovati rad djece u različitim uvjetima, kako postupati u pogledu rizičnih skupina djelatnika i djece. Stoga smo u više navrata upozoravali MZO na potrebu pravovremenih i potpunih informacija za sve dionike odgoja i obrazovanja.

Roditelji su se obraćali pravobraniteljici očekujući reakciju, a najčešće i intervenciju, na donesene mjere Stožera civilne zaštite RH. Pojedinačne pritužbe bile su nam temelj za postupanje i upućivanje javnih apela (putem medija i naše mrežne stranice *dijete.hr*) te općih preporuka nadležnim tijelima za vrijeme epidemije.

Pritužbe u pogledu **dostupnosti odgoja i obrazovanja** odnosile su se na: nemogućnost potpunog sudjelovanja roditelja u dječjem vrtiću tijekom adaptacijskog perioda zbog epidemioloških mjera; nedostupnost vrtića za djecu čiji roditelji su bili obvezni raditi za vrijeme *lockdowna*; nemogućnost provedbe programa ranog učenja stranog jezika te programa vjerskog odgoja u dječjim vrtićima; nemogućnost praćenja *online* nastave zbog nedostatka tehničkih uvjeta (tableta, internetske veze); način provođenja *online* nastave; uskraćivanje prava na cjelodnevnu nastavu i topli obrok u školi; ostvarivanje prava na siguran prijevoz i drugo.

Na početku *koronakrize* susreli smo se s velikim brojem upita i pritužbi vlasnika dječjih vrtića te roditelja, posebno onih čija djeca pohađaju vjerske i privatne vrtiće, u vezi s **različitim praksom sufinanciranja vrtića i određivanja participacije koju plaćaju roditelji** za vrijeme trajanja izvanrednih okolnosti. Uputili smo preporuku tadašnjem Ministarstvu uprave i MZO-u te pojedinim jedinicama lokalne samouprave (JLS) da ujednače praksu i pronađu način za oslobađanje roditelja od plaćanja pune cijene vrtića, za svu djecu jednako, neovisno o tome je li osnivač vrtića privatna ili vjerska osoba ili JLS, sve dok je na snazi odluka o obustavi njihova redovitoga rada.² Unatoč našim preporukama, različita praksa na štetu djece i roditelja u pojedinim JLS-ima je nastavljena. Povratkom djece u vrtiće, po završetku *lockdowna*, roditelji su se suočavali s nemogućnošću ili ograničavanjem vremena boravka s djetetom u vrtiću tijekom adaptacije, zbog različite organizacije rada pojedinih dječjih vrtića koja se morala prilagođavati postojećoj epidemiološkoj situaciji.

Potaknuta najavom da će se u svibnju 2020. omogućiti rad predškolskih ustanova i razredne nastave od 1. do 4. razreda, kao i rad posebnih razrednih odjela i nastava za djecu s teškoćama u razvoju (TUR) koja imaju odobrene pomoćnike u nastavi, pravobraniteljica je **pozvala Hrvatski zavod za javno zdravstvo (HZJZ) na žurnu izradu preporuka i uputa** o načinu provedbe te mjere. Upozorila je da donošenje

² Odluka o obustavi izvođenja nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama te redovnog rada ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja i uspostavi nastave na daljinu, NN 29/20, 32/20.

odluke o povratku dijela djece u dječje vrtiće i škole otvara mnoga pitanja zaštite njihovih prava i dobrobiti, s obzirom na brojne rizike, osobito za najranjivije skupine, te poručila da podržava postupni povratak i normalizaciju života, ali ne na štetu djece.

Prije početka školske godine 2020./2021., uputili smo **preporuku o zaštiti najboljeg interesa djece u organizaciji nastave u uvjetima epidemije Covida-19**. Predložili smo da se, uz pomoć epidemiologa i drugih relevantnih stručnjaka, žurno razrade i predlože mjere za početak školske godine, kao i da se pripremi učenike, roditelje i odgojno-obrazovne ustanove za njihovo provođenje, dajući im pravovremene i jasne informacije, te da se pritom vodi računa i o različitim epidemiološkim situacijama po županijama i uzme u obzir stanje lokalnoga okruženja. Preporučili smo da se: izradi protokol o organizaciji nastave i mjerama zaštite djece i drugih sudionika u odgojno-obrazovnom sustavu te protokol postupanja u slučaju pojave bolesti kod učenika ili zaposlenika; preispitaju kadrovski kapaciteti i predvide rješenja za zamjenu odsutnih odgojno-obrazovnih radnika; planiraju i osiguraju, u koordinaciji s osnivačima škola, sredstva potrebna za provedbu nužnih prostornih, tehničkih, higijenskih i drugih zaštitnih mjera i ispunjavanje svih uvjeta potrebnih u slučaju odvijanja *online* nastave; posebnu pažnju posveti zaštiti djece s TUR, kroničnim i autoimunim bolestima i drugim zdravstvenim teškoćama te da se utvrde načini izvođenja nastave i ciljane mjere za njihovu zaštitu i ostvarivanje kontinuiteta u obrazovanju, kao i mjere za rad asistenata u nastavi; definira način izvedbe praktične nastave i vježbi u strukovnom obrazovanju, moguća alternativna rješenja te potrebne mjere zaštite učenika i drugih sudionika; osigura da djeci u svim školama budu dostupne jasne, sažete i točne informacije o Covidu-19 – na način i u formatima primjerenim njihovoj dobi – uz upute o higijenskim i drugim mjerama zaštite; uspostave kontakt točke (broj telefona i e-mail adrese) za pružanje informacija, pomoći i stručne podrške djeci i roditeljima te odgojno-obrazovnim radnicima, uključujući i kontakt točke za psihosocijalnu podršku te pružanje stručne pomoći i potpore roditeljima djece s različitim teškoćama; vodi računa o velikom broju učenika putnika koji koriste sredstva javnog prijevoza te predvide rješenja i za taj aspekt problema.

U osnovnim školama roditelji su kao problem isticali **nedostatak kvalitetne školske prehrane i izvannastavnih aktivnosti te produženog boravka**, što je bilo povezano s tadašnjom specifičnom organizacijom rada škole. Zbog epidemije tijekom šk. god. 2020./2021. prestale su raditi školske kuhinje te su se djeci, umjesto kuhanih, davali suhi obroci. Također je došlo do problema u organiziranju izvannastavnih aktivnosti, posebno onih koje uključuju djecu iz različitih odjela i razreda, kao i u organiziranju produženog boravka. Neke škole, zbog primjene epidemioloških mjera i nedostatka prostora, nisu mogle organizirati produženi boravak za svu djecu kojoj se ta mogućnost pružala u redovnim okolnostima pa su organizirale produženi boravak samo za najmlađu djecu (za učenike 1. i/ili 2. razreda). U nekim slučajevima osnivači škola, primjerice grad i općina, nastojali su pronaći rješenje za postojeći problem dajući školama na korištenje kino dvoranu ili drugi prostor radi organiziranja produženog boravka za što veći broj učenika.

Potaknuti medijskim napisima i neposrednim saznanjima o **nemogućnosti praćenja online nastave zbog lošeg internetskog signala** u pojedinim dijelovima RH (primjerice na području Slavonije, Dalmatinske zagore, Hrvatske Kostajnice, Gline, područja oko Karlovca) uputili smo preporuku MZO-u i Ministarstvu mora, prometa i infrastrukture (MMPI) da u suradnji sa školama ispituju potrebe djece u pogledu dostupnosti, brzine i kvalitete interneta te poduzmu sve mjere kako bi djeca nesmetano mogla pratiti *online* nastavu.

Reagirali smo na pritužbe roditelja, posebno onih čija su djeca srednjoškolci, o velikim gužvama **u javnom prijevozu zbog nemogućnosti pridržavanja epidemioloških mjera**, te smo pozvali nadležne u jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave da se zauzmu za osiguranje dovoljnog broja vozila za prijevoz putnika, pogotovo u vrijeme kada učenici putuju u školu ili se vraćaju kući iz škole.

Pritužbe roditelja na **neodgovarajuće sigurnosne, prostorne i organizacijske uvjete rada** u odgojno-obrazovnim ustanovama odnosile su se na: promjene u organizaciji odgojno-obrazovnog rada; način predaje i preuzimanja djeteta u dječjem vrtiću; rokove i pripremu državne mature; rokove upisa u srednju školu; nemogućnost poštovanja epidemioloških mjera te nedostatne prostorne, sigurnosne i higijenske

uvjete za to; nošenje maski i pridržavanje drugih epidemioloških mjera; ugroženost zdravlja djece zbog epidemioloških mjera; ograničavanje prava na nastavu tjelesne i zdravstvene kulture (TZK) i slobodne aktivnosti; problem organizacije nastave izbornih predmeta uslijed nemogućnosti boravka djece različitih dobnih skupina u istom prostoru zbog tadašnje epidemiološke situacije.

Od početka epidemije **roditelji se pritužuju na važeće epidemiološke mjere** i njihovu primjenu u školama, posebno na obvezu učenika da nose zaštitne maske smatrajući da se time djeci krše temeljna ljudska prava i ugrožava njihov fizički i psihički razvoj i zdravlje. Pritužbe su se odnosile i na obvezu držanja propisane distance među učenicima kao i druge mjere koje je potrebno provoditi u odgojno-obrazovnim ustanovama. Primjerice, roditelji su se u šk. god. 2020./2021. prituživali na neodgovarajuće zbrinjavanje djece koja ne pohađaju vjeronauk, jer su bila dovedena u situaciju da moraju boraviti s drugim učenicima u razredu na nastavi vjeronauka. Budući da škole nisu organizirale alternativni sadržaj vjeronauku niti djecu zbrinule na drugi način, upozorili smo MZO na povredu prava djece i ponovili našu preporuku o uvođenju alternativnih izbornih nastavnih sadržaja za učenike koji ne pohađaju vjeronauk.

Na uočene poteškoće u interpretaciji i primjeni navedenih mjera u školama upozorili smo MZO i istaknuli kako je iznimno važno da upute i preporuke koje se donose budu na vrijeme i jasno komunicirane sa svim dionicima sustava odgoja i obrazovanja i na primjereni način obrazložene, te smo pozvali na transparentnost u donošenju, objavljivanju i provedbi uputa i preporuka. Transparentnost cjelokupnog procesa, od donošenja uputa i preporuka, razloga za njihovo donošenje, do njihovog objavljivanja i informiranja odgojno-obrazovnih ustanova, ali i roditelja i učenika, nužna je pretpostavka za prihvaćanje i razumijevanje važnosti pridržavanja mjera, kako bi se otklonile sve nejasnoće i nedoumice u pogledu njihove primjene.

Pojedine škole su nas obavještavale o **protivljenju provedbi epidemioloških mjera u školi od strane roditelja**, prvenstveno **nošenju zaštitnih maski**. Susretali smo se i sa slučajevima u kojima su roditelji upućivali djecu da ne poštuju obvezu nošenja zaštitne maske u školi. Škole su nas obavještavale i o **prosvjedima roditelja i drugih građana protiv epidemioloških mjera** ispred škola koji su neprimjerenim dobacivanjem uznemiravali učenike i djelatnike škole. U povodu takvih slučajeva, kada su se učenici i zaposlenici našli pod napadima i višednevnim pritiskom skupine koja se protivi nošenju zaštitnih maski, pravobraniteljica je putem medija uputila poruku javnosti istaknuvši da roditeljsko poticanje djece da krše pravila ponašanja u školi, kao i ostale propisane epidemiološke mjere, nije u skladu s djetetovim najboljim interesima i djetetu nanosi štetu jer ga potiče na neprimjerena ponašanja zbog kojih ono može snositi posljedice. S obzirom da su navedena događanja pokazala da škole trebaju jaču podršku od nadležnih institucija, pravobraniteljica je pozvala sve koji mogu pridonijeti osiguranju pretpostavki za sigurno i poticajno obrazovno okruženje da učine sve kako bi djeca imala šansu obrazovati se u okruženju primjerenijem njihovim razvojnim potrebama.

Škole smo redovito upućivali na važnost komunikacije i suradnje s roditeljima. Istaknuli smo da, u komunikaciji s roditeljima koji se protive provođenju mjera zaštite, važan izvor podrške mogu biti i liječnici školske medicine, kao i epidemiolozi HZJZ-a. Naglasili smo da je o svrsi mjera koje se donose radi suzbijanja širenja zaraze koronavirusom iznimno važno razgovarati i s djecom te im dati odgovore na njihova pitanja i dvojbe u vezi s mjerama.

U odgovorima roditeljima ukazivali smo da je osobito važno da se svi pridržavaju danih preporuka i mjera, uključujući i mjeru nošenja maske, jer njezinim nošenjem dijete štiti i sebe i drugu djecu, osobito onu koja zbog zdravstvenih razloga ne mogu nositi masku, kao i ostale osobe u svojoj okolini. Upozoravali smo da roditelj koji se protivi epidemiološkim mjerama svjesno preuzima odgovornost za rizik od zaraze i obolijevanja, kako svog djeteta, tako i ostalih učenika koji s njime borave u istom prostoru, a što predstavlja zanemarivanje zdravstvene skrbi o djetetu i svjesno ugrožavanje zdravlja drugih.

Škole su nas obavještavale i o **neprofesionalnom i neetičnom postupanju pojedinih odgojno-obrazovnih radnika** koji se javno, naročito putem digitalnih kanala, protive testiranju, cijepljenju i nošenju

zaštitnih maski, te takve svoje stavove nameću i učenicima za vrijeme nastave. Nažalost, bilo je slučajeva u kojima prosvjetna inspekcija MZO-a i Agencija za odgoj i obrazovanje AZOO, unatoč svojoj ovlasti za provedbu nadzora, nisu postupile u cilju zaštite djece od neprimjerenih ponašanja odraslih. Nakon uvođenja obveze posjedovanja EU digitalne COVID potvrde ili drugog odgovarajućeg dokaza o testiranju, cijepljenju ili preboljenju zarazne bolesti COVID-19 (u daljnjem tekstu: COVID potvrda) u svim državnim i javnim ustanovama, zaprimali smo i pritužbe na poteškoće u provedbi nastave zbog odbijanja testiranja pojedinih učitelja i nastavnika na koronavirus.

Pritužbe roditelja i stručnjaka u pogledu **programa i sadržaja u školi** odnosile su se na: poteškoće praćenja i provedbe *online* nastave; opseg radnih zadataka za djecu i nedovoljna objašnjenja nastavnih sadržaja; nesnalazjenje učitelja i neprimjerenu komunikaciju s učenicima tijekom *online* nastave; povrede prava na privatnost djece tijekom *online* nastave; ostvarivanje prava na dodatnu i dopunsku nastavu; preveliku potrebu individualnog rada roditelja s djecom; načine ocjenjivanja; ostvarivanje prava učenika na sudjelovanje u natjecanjima; ostvarivanje prava na dodatne sadržaje, izlete i ekskurzije te povrat uplaćenog novca za ekskurzije; gubitak radnih navika djece zbog prekidanja redovne nastave; nemogućnost ostvarivanja dodatnih bodova pri upisu u 1. razred srednje škole u šk. god. 2020./2021. za učenike koji su se plasirali na državna natjecanja i drugo.

Na temelju uočenih teškoća **na početku uvođenja *online* nastave**, preporučili smo MZO-u: da osigura svu potrebnu podršku djeci i uključivanje AZOO-a kako bi se *online* nastava odvijala prema pravilima pedagoške struke, a učenici postigli očekivane ishode učenja; da se naglasak u nastavnom sadržaju stavi na bitne činjenice, u čemu nastavnici mogu dobiti pomoć od stručnih savjetnika AZOO-a; da se izbjegne prebacivanje odgovornosti s nastavnika na roditelje, odnosno na učenike; da se posebna pažnja posveti učenicima završnih razreda. Kontinuirano smo pozivali MZO da roditelje i učenike pravovremeno upozna s planiranim načinom rada u nastavku školske godine, kao i s time kako će se organizirati upis u srednje škole i ispit državne mature te upisi na fakultete, uzimajući u obzir da su učenici završnih razreda dodatno opterećeni neizvjesnošću u pogledu nastavka školovanja. U **kasnijoj fazi provođenja *online* nastave**, roditelj su se prituživali na način rada pojedinih učitelja i nastavnika koji su *online* nastavu strukturirali samo putem pisanih uputa i zadataka koje učenici trebaju samostalno napraviti.

U skladu s promjenama epidemiološke situacije, primali smo zahtjeve i apele da se nastava održava uživo, ali i zahtjeve da se nastava za svu djecu organizira *online* zbog rizika od zaraze. Posebno su bili zabrinuti roditelji učenika osmih razreda, koji su zahtijevali da se djeci nastava održava u školi budući da trebaju steći kvalitetnije znanje i ocjene zbog prijemnih ispita i upisa u srednje škole.

Dosadašnja iskustva pokazala su da *online* nastava ne može u potpunosti zadovoljiti sve potrebe djece i ostvariti sve ciljeve i zadaće odgoja i obrazovanja, zato smo isticali važnost da se učini sve što je potrebno da bi i u uvjetima epidemije djeca mogla što više biti u školi na nastavi uživo, ali uz nužne mjere zaštite zdravlja i djece i odraslih. U prevladavanju brojnih izazova koje je nametnula pandemija ključna je bila kvalitetna suradnička komunikacija roditelja i odgojno-obrazovnih radnika. I jednima i drugima trebala je dodatna podrška, prilagođavanje na nove uvjete, razumijevanje i strpljenje.

U povodu Odluke AZOO-a o **otkazivanju provedbe Natjecanja i smotri učenika** u školskoj godini 2019./2020. zbog pandemije Covida-19, javljali su nam se nezadovoljni roditelji i mentori učenika zbog otkazivanja pojedinih natjecanja. Primili smo i pritužbe roditelja na nemogućnost ostvarivanja dodatnih bodova pri upisu u 1. razred srednje škole u šk. god. 2020./2021. za učenike koji su se uspjeli plasirati na državna natjecanja koja se, zbog pandemije, u 2020. nisu održala.

Nakon **odgode maturalnih putovanja** u zemlje pogođene pandemijom (Španjolsku i Italiju) roditelji su nas upozorili na praksu putničkih agencija koje odbijaju povrat unaprijed uplaćenih iznosa za troškove putovanja te inzistiraju da se putovanje realizira, pozivajući se na preporuku tadašnjeg Ministarstva turizma, koju je podržao MZO. Uputili smo preporuku tim ministarstvima da prilikom donošenja odluka koje se odnose na djecu daju prednost najboljem interesu djece i da roditeljima osiguraju pravo na izbor i povrat sredstava.

2.1 Obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju

Provedba nastave na daljinu za djecu s TUR naišla je na mnoge izazove od kojih je najveći bio prilagodba u provedbi nastave na daljinu. Znatne teškoće zadavala je i provedba prilagodbi u programu Hrvatske radiotelevizije (HRT) „Škola na Trećem”, način povratka djece s TUR u školu, provedba produženog stručnog postupka i djelomične integracije djece s TUR u uvjetima primjene epidemioloških mjera te osiguravanje podrške pomoćnika u nastavi za vrijeme *online* školovanja.

Svjesni smo da se u sustavu odgoja i obrazovanja često ne poštuje primjereni oblik školovanja učenika s TUR, a nedostatno prilagođavanje oblika i načina rada za učenike s TUR bilo je posebno vidljivo u provedbi nastave na daljinu. Prilagodba se nije uvažavala niti u provedbi nastave na daljinu putem televizijskih programa (neuvažavanje prilagodbi za gluhe/nagluhe, slijepe/slabovidne i gluhoslijepe učenike). Događalo se da i nastavnici koji su do sada radili određene prilagodbe u nastavi u razredu, u nastavi na daljinu nisu radili prilagodbe jer nisu znali kako ih koncipirati u novom modelu nastave. Stoga smatramo da je, dok traje pandemija, a s njom i posebni modeli obrazovanja, potrebno omogućiti *online* podršku za provedbu prilagodbi u nastavi za djecu s TUR, primjerice, podršku u pripremanju materijala za nastavu na daljinu i pripremanju prilagođenih materijala za djecu s TUR (u što se mogu uključiti i stručni suradnici u školama).

U 2020. godini proveli smo **istraživanje** putem Upitnika „Zaštita prava i dobrobiti djece s teškoćama u razvoju koja ostvaruju socijalne usluge (institucijske i/ili izvaninstitucijske) i/ili odgojno-obrazovne usluge u ustanovama za vrijeme pandemije koronavirusa”, u kojem su sudjelovali djelatnici iz 14 ustanova koje pružaju socijalne usluge i programe odgoja i obrazovanja za djecu s TUR i sedam udruga koje se bave zaštitom prava i interesa djece s TUR. Rezultati upućuju na postojanje pet područja koja su važna za obrazovanje djece s TUR u vrijeme *koronakrize*: (1) važnost neposrednog rada s djecom s TUR; (2) nužnost podrške roditelja (članova obitelji) u provedbi nastave na daljinu; (3) nedostatak povratnih informacija i problem vrednovanja učenika s TUR; (4) opterećenost djelatnika koji rade s djecom s TUR; (5) teškoće u provedbi *online* nastave, npr. specifične teškoće u provedbi *online* nastave za učenike s oštećenjem sluha (potreba za prevoditeljem znakovnog jezika i sl.) ili za učenike s oštećenjem vida (slabovidni učenici teže uočavaju pojedini prikazani sadržaj kada prate *online* nastavu; u *online* nastavi i udžbenicima u PDF formatu slijepi učenik nema mogućnost taktilnog doživljaja pojedinih prikaza iz nastavnog sadržaja, čitač ekrana i govorna jedinica ne prepoznaje slike i grafičke prikaze i sl.).

Povratak djece s TUR u škole početkom svibnja 2020., s učenim novim problemima, potaknuo je naše nove preporuke. Ponovno smo naglasili da je skupina djece s TUR vrlo heterogena te da se odluke i preporuke ne mogu generalizirati, već je stupanj i razinu podrške potrebno procjenjivati individualno za svako dijete s TUR. Primjerice, neke učenike s TUR koji pohađaju predmetnu nastavu roditelji ne mogu ostaviti same kod kuće jer, zbog prirode svoje teškoće, nisu sigurni u samostalnom funkcioniranju (npr. poremećaji iz autističnog spektra, ADHD, višestruke teškoće i sl.). Isto tako, neka djeca možda i mogu ostati sama kod kuće, jer im priroda njihove teškoće omogućuje samostalno funkcioniranje, ali, zbog nedovoljne prilagođenosti nastave na daljinu, ne mogu samostalno pratiti *online* nastavu i izvršavati svoje obveze, već to mogu činiti jedino uz podršku roditelja (kada se vrate s posla). Stoga smo preporučili Vladi RH i MZO-u da se, osim za učenike s TUR od 1. do 4. razreda, omogući povratak u škole i za učenike s TUR od 5. do 8. razreda jer oni, s obzirom na teškoće koje imaju, iako pohađaju predmetnu nastavu nisu u mogućnosti sami od kuće pratiti nastavu na daljinu.

U 2021., kada se ostatak školske godine nastavio u učionicama, zamijećen je problem provedbe primjerenog oblika školovanja po modelu **djelomične integracije** koja se, zbog održavanja odgojno-obrazovnog rada isključivo u posebnom razrednom odjelu (uvjetovano epidemiološkim mjerama), pretvorila u odvojeno školovanje učenika s TUR.

Ujedno nisu dana dovoljno jasna pravila za **podršku pomoćnika u nastavi/komunikacijskih posrednika** za učenike s TUR koji su, zbog svojih teškoća, i u 2021. nastavili školovanje od kuće. Nastavak školovanja na daljinu za djecu s TUR koja se ne mogu vratiti u školu model je koji se nejednako provodi u školama te su potrebne jasnije smjernice za njegovu provedbu.

ZDRAVLJE

Pandemija Covida-19 odrazila se, unatoč iznimnim naporima zdravstvenih radnika, na ostvarivanje zdravstvenih prava djece u pogledu dostupnosti, uvjeta u kojima su usluge pružane te neizvjesnosti zbog potrebe otkazivanja dogovorenih termina radi sprečavanja širenja zaraze. Prijave su se odnosile na: nezadovoljstvo roditelja načinom na koji su provedeni pregledi djece u zdravstvenim ustanovama tijekom pandemije, izostanak kvalitetne komunikacije između zdravstvenih radnika i roditelja, odnosno djece te na posjete i smještaj roditelja uz dijete tijekom bolničkog liječenja; nezadovoljstvo preporukama i odlukama Stožera civilne zaštite RH koje su se odnosile na djecu.

O **nezadovoljstvu roditelja** odnosom zdravstvenih radnika prema njima i djeci i o tvrdnjama roditelja da je djetetu uskraćena zdravstvena zaštita obavještavali smo Ministarstvo zdravstva (MZ), Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje i Gradski ured za zdravstvo Grada Zagreba od kojih smo tražili postupanje po pritužbama. Epidemiološke mjere, koje su donošene radi sprečavanja širenja zaraze, izazivale su kod dijela roditelja osjećaj nepovjerenja i uznemirenosti te pridonijele pojačanom osjećaju zabrinutosti. Smatramo da se to dijelom moglo izbjeći kvalitetnijom komunikacijom i jasnijim tumačenjem svrhe određenih mjera te njihove dobrobiti za dijete. Požrtvovnost zdravstvenih radnika i njihov doprinos očuvanju i održanju sustava zdravstvene zaštite u uvjetima epidemije je neupitan. No, pritisak kojem su izloženi kod nekih je rezultirao reakcijama koje su roditelji, i sami suočeni s izazovnim zahtjevima života u uvjetima pandemije, doživjeli neprimjerenim.

Od početka epidemije obraćali su nam se brojni roditelji i organizacije vezano uz ograničavanje prava djeteta na **posjete roditelja ili smještaj roditelja uz dijete u bolnici, zatim zbog odvajanja novorođenčadi od majki nakon poroda u rodilištu, prekidanja dojenja**, kao i mogućnosti pratnje na porodu. U medijima smo često isticali stav o potrebi omogućavanja ostvarenja prava djeteta na posjete i smještaj roditelja u bolnicama te pratnje rodiljama pri porodu, uz poštovanje mjera za zaštitu života i zdravlja pacijenata i zaposlenika.

Pravila i ograničenja u pogledu ovih pitanja mijenjala su se i prilagođavala epidemiološkoj situaciji. Na temelju pritužbi građana i organizacija te podataka s mrežnih stranica bolnica, uočili smo neujednačenu praksu u pogledu mogućnosti pratnje na porodu, uvjeta koje mora ispuniti osoba u pratnji, odvajanja novorođenčadi od majki, te u pogledu mogućnosti posjeta roditelja djeci u bolnicama, kao i trajanju posjeta. Neujednačena praksa bila je prisutna i prije pandemije, no sada je dodatno naglašena. Imajući u vidu koristi boravka roditelja uz dijete u bolnici, osobito važnost prisutnosti majke uz novorođenče tijekom boravka u bolnici i podrške dojenju, MZ-u smo preporučili ujednačavanje prakse bolnica u pogledu omogućavanja posjeta i smještaja roditelja u bolnicama, pratnje na porodu i neodvajanja novorođenčadi od majki u rodilištu. Pritom bi se praksa bolnica trebala temeljiti na recentnim stručnim spoznajama i potrebi zaštite najboljeg interesa djeteta zajamčenog UN-ovom *Konvencijom o pravima djeteta*.

Kroz cijeli period pandemije primali smo pritužbe ili reakcije skupina građana i pojedinaca, koje su se odnosile na samoizolaciju, testiranje na koronavirus, nošenje maski, mogućnost cijepljenja djeteta protiv koronavirusa i slično. Obraćale su nam se osnovne i srednje škole te dječji vrtići koji su od nas tražili pomoć i savjet o postupanju, uglavnom u slučajevima u kojima roditelji odbijaju podržati dijete u poštovanju epidemioloških mjera.

Škole su nam ukazivale na probleme s kojima se susreću s obzirom na to da se pojedini roditelji protive primjeni bilo kakvih epidemioloških mjera prema njihovoj djeci te potiču učenike da ne nose **zaštitne maske u prostorima škole**. Školama smo ukazivali na važnost pravodobne i kontinuirane komunikacije s roditeljima i upoznavanja roditelja s propisima, kako u području zaštite pučanstva od zaraznih bole-

sti, tako i u području odgoja i obrazovanja, ali i na obveze roditelja prema *Obiteljskom zakonu*.³ Problem koji se već na samom početku pandemije pokazao rizičnim za širenje zaraze su **neodgovarajući higijenski uvjeti** u pojedinim školama u kojima djeci u toaletima nisu osigurani toaletni papir, topla voda i sapun. Na neprihvatljivost takvog zanemarivanja potreba djece i zaštite njihovoga zdravlja ukazivali smo i prije.

U pogledu **samoizolacije**, roditelji su propitali smisao i način određivanja samoizolacije djeteta od strane nadležnog epidemiologa, prituživali se na izostanak zadovoljavajuće komunikacije liječnika epidemiologa s roditeljem, te su imali primjedbe na sadržaj uputa za ponašanje djeteta u samoizolaciji. O ovim smo pritužbama uglavnom obavještavali nadležne epidemiološke službe, kako bi svi eventualni nesporazumi bili razriješeni na dobrobit djeteta, te smo komunicirali s roditeljima upućujući na važnost pružanja podrške djetetu.

Zaprimili smo pritužbe roditelja na **Odluku o privremenoj zabrani i ograničavanju prelaska granice preko graničnih prijelaza RH**.⁴ Roditelji su prigovarali tome što se djeci mlađoj od pet godina, prilikom prelaska granice i ulaska u RH, određuje obveza testiranja na koronavirus ili samoizolacija ako dijete, zbog svoje dobi, nema učinjen PCR test. Roditelj djeteta s TUR ukazao nam je i na dodatne teškoće s kojima se suočava prilikom pokušaja testiranja djeteta zbog osobitosti vezanih za djetetovu teškoću u razvoju. Ubrzo nakon našeg obraćanja HZJZ-u navedena Odluka je izmijenjena. Novom Odlukom⁵ djeca mlađa od sedam godina, koja putuju u pratnji roditelja/skrbnika, izuzeta su od obveze predočenja negativnog rezultata testa i samoizolacije ako roditelji/skrbnici posjeduju negativni PCR ili brzi antigenski test, odnosno potvrdu o cijepljenju ili preboljenom Covidu-19.

Obraćali su nam se i roditelji i drugi građani nezadovoljni zbog mogućnosti **cijepjenja djece protiv Covid-19**. Neki od njih izražavali su negodovanje i zabrinutost da bi se moglo uvesti obvezno cijepljenje školske djece cjepivom protiv Covid-19. Skupina građana izrazila je zabrinutost da će djeca smještena u ustanovama biti cijepljena „prisilno”, bez suglasnosti njihovih roditelja. Građane smo obavještavali kako je u RH cijepljenje protiv Covid-19 dobrovoljno, te da odluku o tome hoće li se dijete cijepiti donose roditelji/skrbnici, koji o tome svakako trebaju porazgovarati s djetetom u skladu s njegovom dobi. Pri tome, u procesu donošenja odluke roditeljima/skrbnicima i djeci trebaju biti dostupna razumljiva i detaljna objašnjenja o tome u kojim se situacijama cijepljenje djece preporučuje, te da je riječ o njihovom izboru i odluci. Ta objašnjenja i informacije trebali bi dobiti od liječnika obiteljske medicine, pedijataru i/ili liječnika školske medicine kako bi mogli donijeti informiranu odluku o cijepljenju djeteta.

U pogledu djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, koja su radi zaštite njihove dobrobiti i prava smještena u dječjem domu ili udomiteljskoj obitelji, prijaviteljima smo ukazali kako u većini slučajeva roditeljima te djece nije oduzeta roditeljska skrb, već im je oduzeto pravo da stanuju s djetetom, a u nekim situacijama dijete se nalazi u dječjem domu ili udomiteljskoj obitelji na temelju pristanka roditelja. I u tim slučajevima, suglasnost za cijepljenje djeteta daju roditelji. U slučaju da su roditelji lišeni roditeljske skrbi, djeca se protiv Covid-19 mogu cijepiti samo uz poštovanje načela skrbničke zaštite, propisanog *Obiteljskim zakonom*, prema kojem skrbnička zaštita djeteta bez roditeljske skrbi mora biti primjerena potrebi zaštite dobrobiti i prava djeteta te najboljeg interesa djeteta. Pozvali smo da nas obavijeste o eventualnom saznanju da je dijete cijepljeno mimo ovih pravila.

Primili smo i reakcije nekoliko desetaka građana koji su izjavu članice Stožera civilne zaštite RH protumačili kao prijetnju da će njihova djeca biti izložena „prisilnom eksperimentiranju” u razvoju cjepiva protiv Covid-19. Roditelje smo uputili da su relevantne informacije i preporuke vezane uz cijepljenje djece i odraslih dostupne na mrežnoj stranici HZJZ-a te mrežnoj stranici Agencije za lijekove i medicinske proizvode - HALMED. Ta klinička ispitivanja provode se u skladu s Planom pedijatrijskog ispitivanja, koji je odobrilo Povjerenstvo za pedijatriju pri EMA-i (Europskoj agenciji za lijekove). Sudjelovanje dje-

³ NN 103/15, 98/19.

⁴ NN 3/21, 4/21, 8/21, 14/21, 20/21, 26/21 i 32/21.

⁵ *Odluka o privremenoj zabrani i ograničavanju prelaska preko graničnih prijelaza Republike Hrvatske*, NN 32/21, stupila na snagu 1. travnja 2021.

ta u ovakvoj vrsti studije moguće je jedino uz pristanak roditelja/skrbnika djeteta, pri čemu je važno da dijete također o svemu ima detaljnu informaciju i da i samo bude aktivno uključeno u proces donošenja odluke i davanje informiranog pristanka.

Zaprimili smo i upit o mogućnosti cijepljenja protiv Covida-19 **djece koja se žele cijepiti, ali im roditelji za to ne daju suglasnost**. Ovo pitanje treba razmatrati u svjetlu činjenice da cijepljenje protiv Covida-19 nije propisano kao obvezno u RH, već je ponuđeno kao mogućnost isključivo na dobrovoljnoj bazi. Prema članku 17. *Zakona o zaštiti prava pacijenata*⁶ prihvaćanje pojedinog dijagnostičkog ili terapijskog postupka za dijete daje njegov zakonski zastupnik ili skrbnik. Kad je riječ o neobveznom cijepljenju, podrazumijeva se da će o tome odlučivati roditelj, koji pritom mora voditi računa o zaštiti najboljeg interesa djeteta. Naša je preporuka da se u vezi s time konzultira s djetetovim obiteljskim liječnikom, te da se i putem domova zdravlja i putem odgojno-obrazovnog sustava roditelje detaljnije informira o svim mogućnostima zaštite protiv Covida-19, te o zaštiti koju cjepivo pruža djeci, o mogućim nuspojavama i slično. Svakako je poželjno da roditelji razgovaraju s djecom o tome.

Za razliku od *Zakona o zaštiti prava pacijenata*, *Obiteljski zakon* pravi razliku između djece kao pacijenata ili korisnika zdravstvenih usluga, ovisno o tome jesu li starija ili mlađa od 16 godina. Dok je za djecu mlađu od 16 godina za donošenje odluke o preventivnom, dijagnostičkom ili terapijskom postupku potreban informirani pristanak roditelja, dijete koje je navršilo 16 godina i koje, prema ocjeni liječnika raspolaže s obavijestima potrebnim za oblikovanje vlastitog mišljenja o konkretnoj stvari i dovoljno je zrelo za donošenje odluke o preventivnom, dijagnostičkom ili terapijskom postupku u vezi sa svojim zdravljem ili liječenjem, može samostalno dati pristanak na pregled, pretragu ili medicinski postupak. Suglasnost roditelja i za dijete starije od 16 godina bit će potrebna jedino ako je, prema procjeni liječnika, riječ o medicinskom postupku koji je povezan s rizicima od teških posljedica za fizičko ili psihičko zdravlje djeteta.

Smatramo da odluku o cijepljenju djeteta protiv Covida-19 trebaju donijeti roditelji u dogovoru s djecom i djetetovim liječnikom, te da informacije o koristi od cijepljenja u sprečavanju teških oblika bolesti i njezinih posljedica trebaju biti dostupnije u javnosti – i kroz odgojno-obrazovni i kroz zdravstveni sustav. U slučaju kada djetetov liječnik procijeni da roditelji uskratkom djetetu cijepljenja protiv Covida-19 ozbiljno ugrožavaju njegovu dobrobit, zdravstveno stanje ili život – primjerice u slučaju djece oboljele od teških kroničnih bolesti – dužan je o tome obavijestiti nadležni centar za socijalnu skrb (CZSS).

Tijekom pandemije došao je još više do izražaja kontinuirani, višegodišnji problem **nedovoljnog broja stručnjaka** mentalnoga zdravlja koji rade s djecom i **nedostupnost stručne psihološke pomoći** djeci koja žive izvan većih gradova, s obzirom na pojačanu potrebu za podrškom. U pogledu očuvanja mentalnog zdravlja djece situacija je dodatno otežana i uslijed dugogodišnjeg problema nedostatnih prostornih i kadrovskih kapaciteta bolničkog liječenja djece s problemima mentalnog zdravlja. Zaštita mentalnoga zdravlja djece i adolescenata mora biti osigurana dugoročno, sustavno i kontinuirano na području cijele države. S tim ciljem trebale bi biti organizirane lako dostupne službe za zaštitu mentalnoga zdravlja u zajednici. Djeci bi trebala biti omogućena sustavna psihološka podrška unutar obrazovnog sustava. Ovo posebno ističemo s obzirom na rezultate recentnih istraživanja provedenih u RH iz kojih proizlazi kako se pandemija (očekivano) nepovoljno odrazila na mentalno zdravlje, kako odraslih, tako i djece.

⁶ NN 169/04, 37/08.

PRIVATNOST

4.

Zbog uvođenja epidemioloških mjera, pristup većini usluga bio je moguć isključivo putem digitalnih alata. Bitno se promijenio način na koji se pristupa različitim uslugama za djecu pa i način na koji različite institucije prikupljaju podatke o djeci i komuniciraju s roditeljima ili skrbnicima djece te s javnošću, što često dovodi do nerazumijevanja, ali i do propusta na štetu djece.

Najviše prijava odnosilo se na **povredu privatnosti djece u medijima, posebno na društvenim mrežama, zatim u institucijama**, i to u školama, dječjim vrtićima, bolnicama, sportskim društvima, ali i na ostalim mjestima te u obitelji. Primali smo pritužbe na neovlašteno i prekomjerno prikupljanje osobnih podataka o zdravlju djece i javno objavljivanje informacija o njihovom zdravstvenom stanju, kao i pritužbe da nije zaštićena privatnost djece uslijed primjene i svakodnevnog korištenja novih tehnologija i digitalnih alata u uvjetima izvođenja *online* nastave.

Roditelje, ali i predstavnike institucija, obavještavali smo o našim preporukama o poštovanju privatnosti i dostojanstva djece. Njihove pritužbe u pravilu smo prosljeđivali Agenciji za zaštitu osobnih podataka (AZOP) ili smo ih upućivali da se AZOP-u izravno obrate. U nekim slučajevima o prijavama sumnji na povredu prava djeteta na privatnost upozoravali smo i druga tijela, trgovačka društva, strukovne udruge i druge, tražeći njihovo uključivanje i postupanje (policiju, Državno odvjetništvo, MZO, MZ, nakladnike medija, Vijeće za elektroničke medije, Hrvatsko novinarsko društvo i druge).

Znatan dio pritužbi odnosio se na povredu privatnosti djece u medijima prilikom izvještavanja o slučajevima zaraze koronavirusom, o kršenju epidemioloških mjera, o prosvjedima zbog obveze nošenja zaštitnih maski u školama i slično.

Na početku epidemije pozvali smo medije da ne objavljuju podatke o oboljeloj djeci i suzdrže se od objava koje mogu naštetiti djeci, da se u izvještavanju koje uključuje djecu pridržavaju najviših profesionalnih standarda te da poštuju privatnost djece. Preporučili smo Ravnateljstvu civilne zaštite da stožeri civilne zaštite, u slučaju pojave koronavirusa u pojedinim odgojno-obrazovnim ustanovama, ne objavljuju o kojoj je ustanovi riječ, osim ako se procijeni da je to u javno-zdravstvenom interesu, te da se ne objavljuju podaci o razredu ili odgojnoj skupini kojoj je propisana samoizolacija. Ravnateljstvo civilne zaštite prosljedilo je preporuku stožerima civilne zaštite, jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave te su oni ubrzo korigirali svoje istupe i priopćenja za medije u skladu s našom preporukom. Istu preporuku uputili smo i MZO-u, istaknuvši kako je u slučaju pojave koronavirusa važno da ustanova žurno obavijesti roditelje i djecu, uputi ih u nužne mjere zaštite zdravlja i pruži im podršku, ali da to ne treba činiti putem medija. Upozorili smo da najčešće nije u najboljem interesu djece da ravnatelji odgojno-obrazovnih ustanova u medijima daju izjave o pojavi zaraze u školi, o tome u kojem se razredu nalaze zaraženi učenici i koji su razredi u samoizolaciji, jer to može narušiti prava djece. MZO je reagirao nešto kasnije te je tek u prosincu 2020. prosljedio preporuku ravnateljima odgojno-obrazovnih ustanova.

Roditelji su nam se obraćali i radi prikupljanja **podataka o izabranom liječniku obiteljske medicine/pedijatru** djece, u svrhu provođenja epidemioloških mjera od strane škola, problematizirajući povredu osobnih podataka djece. Prema mišljenju AZOP-a, u takvim slučajevima riječ je o obradi nužnih osobnih podataka koji su školama potrebni za izvršavanje zadaće od javnog interesa i poštovanje pravnih obveza koje proizlaze iz posebnih propisa⁷, zbog čega privola roditelja nije uvjet niti pravni temelj za zakonitost obrade osobnih podataka.

⁷ Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 16/12, 86/12, 94/13, 152/14, 7/17, 68/18, 98/19, 64/20 i Zakon o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti, NN 79/07, 113/08, 43/09, 130/17, 114/18, 47/20, 134/20.

Primljene pritužbe ukazuju nam da je nužno podizati svijest o potrebi zaštite privatnosti djece te sustavno educirati stručnjake u različitim područjima, kao i same roditelje i djecu. Ujedno, u pojedinim područjima potrebno je dodatno regulirati zaštitu privatnosti i dobrobiti djece kodeksom ponašanja, smjernicama ili protokolima postupanja.

OBITELJSKO PRAVNA ZAŠTITA

5.

Mjere koje su se donosile s ciljem sprečavanja širenja epidemije Covida-19 posebno su se negativno odrazile na zaštitu prava **djece roditelja čiji je odnos već prije bio narušen**. Zbog posebnog načina rada institucija u različitim fazama trajanja epidemije, stručna pomoć stručnjaka CZSS-a u izvršavanju roditeljske skrbi bila im je manje dostupna, što je pridonijelo produblivanju njihovog međusobnog neslaganja oko pitanja koja su važna za dijete.

Roditelji su nam se obraćali zbog teškoća u **usklađivanju obveza na radnom mjestu i obveze skrbi o djeci** tijekom obustave redovnog rada dječjih vrtića i nastave u školama na početku pandemije kao i u slučajevima kada dijete zbog samoizolacije ili izolacije ne pohađa vrtić ili nastavu u školi. Na početku pandemije uputili smo preporuku Vladi RH podsjetivši na obvezu države da pruži podršku zaposlenim roditeljima, o čemu smo obavijestili i Stožer civilne zaštite RH. Preporučili smo, među ostalim, da se roditeljima omogući rad od kuće kad god je to moguće.

Poteškoće u ostvarivanju skrbi o **djeci smještenoj u ustanovama i udomiteljskim obiteljima** odnosile su se na: nemogućnost ostvarivanja osobnih odnosa djece s roditeljima i drugim osobama te održavanja kontakta s vršnjacima, teškoće u praćenju *online* nastave, teškoće u organiziranju redovite zdravstvene skrbi, prestanak provođenja aktivnosti kojima su se djeca inače bavila, poteškoće u organizaciji rada ustanova zbog manjka djelatnika te poteškoće pri nabavci zaštitne opreme na početku godine.

Proveli smo u 2020. **istraživanje o djeci i mladima koji se nalaze na smještaju, organiziranom stanovanju i boravku u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i centrima za pružanje usluga u zajednici za vrijeme pandemije Covida-19**. Istraživanje je provedeno u dvadeset ustanova koje se skrbe o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Rezultati pokazuju da su domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi bili dobro organizirani za vrijeme pandemije Covida-19 te da su djelatnici uložili znatan trud u pružanje pomoći i podrške djeci. Međutim, narušen je kontinuitet u provođenju psihološko/psihijatrijskog tretmana djece izvan ustanova te su odgađani potrebni zdravstveni pregledi i tretmani za djecu. Provedba *online* nastave u domovima bila je vrlo stresna i zahtjevna, kako za djecu, tako i za odgajatelje. S identičnim su se poteškoćama suočavala i djeca u udomiteljskim obiteljima i udomitelji. U odnosu na pojavnost vršnjačkoga nasilja, rezultati istraživanja pokazuju kako su slučajevi vršnjačkoga nasilja u ustanovama bili rijetki, vjerojatno zahvaljujući i individualnom radu djelatnika s djecom te stalnoj dostupnosti psihološke pomoći i podrške.

Roditelji i srodnici prituživali su se zbog **nemogućnosti ostvarivanja osobnih odnosa s djecom smještenom u udomiteljske obitelji**, što je posljedično dovelo do narušavanja odnosa između udomitelja, roditelja i srodnika, s kojima bi djeca u normalnim okolnostima redovito održavala kontakte. Kako je pružanje stručne pomoći od strane CZSS-a djeci, njihovim roditeljima i udomiteljima bilo otežano, tako je i proces osiguravanja uvjeta za povratak djece u obitelji bio značajno usporen.

Zastali su i **postupci posvojenja**, odnosno postupanja CZSS-a po podnesenim zahtjevima za ocjenu podobnosti i prikladnosti za posvojenje te, u skladu s time, i postupci uključivanja potencijalnih posvojitelja u program stručne pripreme za posvojenje.

NASILJE

6.1 Nasilje u obitelji

Teško i izazovno razdoblje pandemije Covida-19 obilježio je porast slučajeva nasilja u obitelji. Obiteljsko nasilje teško pogađa djecu, ne samo kada je usmjereno prema djeci, već i u slučajevima kada djeca svjedoče nasilju među odraslima.

Prema službenim podacima Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) zabilježen je porast broja otkrivenih i prijavljenih kaznenih djela iz domene kaznenopravne zaštite djece i to za 16 % u odnosu na 2019., odnosno za 16,7 % u odnosu na 2020. godinu. Tijekom 2020. evidentirano je 10.414 prekršaja iz *Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji*⁸ koje je počinilo 8539 počinitelja, od čega je 134 maloljetnika. Tijekom 2021. evidentirano je 36 kaznenih djela nasilja u obitelji počinjenih na štetu djece. Čak 1345 djece bilo je žrtvom prekršaja iz *Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji* koje je počinilo 8540 počinitelja, od čega je 1144 maloljetnika.

Većina prijava nasilja nad djecom koje je tijekom 2020. i 2021. primila pravobraniteljica za djecu odnosila se na **sukobe među partnerima kojima su svjedočila djeca**, što je rezultiralo daljnjim postupanjima nadležnih institucija usmjerenim zaštiti prava djeteta i sankcioniranju zlostavljajućeg ponašanja.

Značajan broj prijava odnosio se na **manipulativna ponašanja roditelja** koji su, „pozivajući” se na epidemiju, bezrazložno onemogućavali roditelja koji ne stanuje s djetetom u održavanju osobnih odnosa s djetetom. Prijavljivani su nam i slučajevi u kojima su **djeca svjedočila nasilju u vrijeme preuzimanja, odnosno vraćanja sa susreta** s drugim roditeljem te bakom ili djedom. Takve su prijave bile učestale za vrijeme *lockdowna*, kada su se usluge CZSS-a, u pogledu savjetovanja i pomaganja te obiteljske medijacije, provodile isključivo telefonom i elektroničkom komunikacijom.

U travnju 2020. uputili smo preporuku nadležnim ministarstvima (tadašnjem Ministarstvu za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku/MDOMSP-u, MZ-u, MUP-u i Ministarstvu pravosuđa) o izradi posebnih smjernica za postupanje u situacijama zaštite djece od nasilja i zanemarivanja u pandemiji Covida-19, u kojoj smo pozvali institucije, dionike *Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*, na nužnu prilagodbu i poduzimanje aktivnosti radi učinkovite prevencije i zaštite djece od svih oblika nasilja u obitelji.

Iako su i u vrijeme *lockdowna* CZSS-i bili dostupni za prijavljivanje nasilja nad djecom i ženama, a njihovi su djelatnici odlazili na teren, ipak su nam stručni djelatnici i korisnici usluga CZSS-a ukazivali na teškoće zbog privremene obustave odnosno ograničenja provođenja mjera obiteljsko pravne zaštite i pojačane brige i nadzora u uvjetima pandemije, prema uputi tadašnjeg MDOMSP-a. Preporučili smo da se ta uputa revidira, što je i učinjeno kad se poboljšala epidemiološka situacija.

6.2 Nasilje nad djecom u odgojno-obrazovnim i drugim ustanovama

U 2020. i 2021. godini bilježimo **manji broj prijava vršnjačkog nasilja** u odgojno-obrazovnim institucijama, što je i očekivano jer su kontakti među djecom bili smanjeni zbog *online* nastave i čestih izolacija djece. No, uočili smo kontinuitet pritužbi na *online* nasilje u školskoj skupini, najčešće na razrednim društvenim grupama (npr. *Viber*, *WhatsApp*). Povećani opseg *online* nastave doveo je do **smanjenog opsega provedbe preventivnih programa** u školama. Prevencija rizika može se ostvariti u punom opsegu jedino putem neposrednog ljudskog kontakta i stručnog djelovanja, za što je nužno omogućiti neposredno odvijanje odgojno-obrazovnog procesa u školama.

⁸ NN 70/17, 126/19, 84/21.

Iako pandemija i s njom povezane teškoće mentalnoga zdravlja djece nisu u protekle dvije godine dovele do povećanog broja pritužbi za vršnjačko nasilje, nužno je pratiti stanje i provoditi prevenciju, budući da nastali rizici za pojave teškoća mentalnog zdravlja dugoročno predstavljaju i rizik i za pojavu vršnjačkoga nasilja.

U 2020. proveli smo **istraživanje o ostvarivanju prava djece s problemima u ponašanju (PUP) u okolnostima pandemije Covida-19** u dvanaest ustanova socijalne skrbi u kojima su smještena djeca s PUP. Rezultati istraživanja potvrđuju kako ni u domovima za djecu ni u odgojnim domovima nije zabilježen porast vršnjačkog nasilja, već se ono ponegdje čak i smanjilo, što ispitanici povezuju s povećanim opsegom preventivnih i drugih aktivnosti koje su se provodile u radu s djecom za vrijeme *lockdowna*.

PRAVOSUĐE

Izvanredna situacija uvjetovana pandemijom negativno se odrazila na **postupanja pravosudnih tijela u postupcima u kojima se odlučuje o pravima djeteta**. Stoga smo od Ministarstva pravosuđa i uprave (MPU) zatražili da se osigura ažurno postupanje sudova u svim postupcima koji se odnose na djecu.

Ograničenje kretanja i mogućnosti kontakta s osobama od povjerenja, kojima djeca najčešće prijavljuju zlostavljanje, utjecala je i na **smanjenje broja prijava kaznenih djela**. Zabrinutost zbog očekivanog porasta obiteljskog nasilja te seksualnog zlostavljanja djece na internetu, zbog mjera uvedenih radi suzbijanja pandemije, ukazala je na nužnost stvaranja okvira u kojem će se dijete osnažiti za prijavljivanje nasilja kojem je izloženo, ali i osigurati da žrtve kaznenih djela u svakom trenutku imaju pristup potpori i zaštiti. Pandemija je znatno utjecala i na porast zlostavljanja djece na internetu. Djeca provode više vremena na internetu nego prije, najčešće bez nadzora. S obzirom na to da je sve više počinitelja izolirano kod kuće, potražnja za materijalom koji sadržava seksualno zlostavljanje djece znatno se povećala, a time i dovela do novih zlostavljanja djece (prisiljavanje djeteta da sudjeluje u seksualnim aktivnostima prijenosom uživo ili razmjenom materijala koji sadržava seksualno zlostavljanje djece).

7.1 Zaštita prava djece u sukobu sa zakonom i djece lišene slobode

Pandemija je utjecala na dinamiku aktivnosti u ustanovama u sustavu socijalne skrbi i pravosuđa u kojima se provode institucionalne odgojne mjere. Mjere **smanjenja neposrednog fizičkog kontakta s članovima obitelji i vanjskim svijetom** trajale su nekoliko mjeseci te produbile već postojeću izoliranost djece, čime se povećao rizik za pogoršanje njihovog mentalnog zdravlja. Kontakti djece s obiteljima i vanjskim svijetom bili su ograničeni, a u vrijeme *lockdowna* i potpuno ukinuti. Ujedno su izostale i aktivnosti vanjskih dionika, najčešće udruga, koji također u prvom periodu nisu smjeli ulaziti u institucije. Djeca (maloljetnici) koja izvršavaju sankcije u odgojnom zavodu nisu mogla odlaziti u obitelj. U sve kaznene ustanove uvedena je mogućnost video kontakta osoba lišenih slobode s članovima obitelji. I u domovima socijalne skrbi osigurani su video kontakti djece s članovima obitelji.

Djecu nisu mogla posjećivati ni druga tijela sukladno propisima koja nadziru izvršenje mjera i sankcija (suci, državni odvjetnici, pravobranitelji) tako da je **onemogućen i redovni nadzor rada i ostvarivanja prava djece** u tim ustanovama.

Osim zbog rjeđih kontakata s obitelji i drugačijeg režima posjeta, za djecu (maloljetnike) lišene slobode u užem smislu (u istražnom zatvoru, odgojnom zavodu, maloljetničkom zatvoru) rizici za narušavanje mentalnog zdravlja tijekom pandemije bili su još snažniji uslijed **otežanog ostvarivanja zdravstvene skrbi** zbog otkazanih posjeta liječniku, osim u akutnim slučajevima.

Globalna studija UN-a o pravima djece lišene slobode u vrijeme pandemije upozorava na povećanje broja djece u smještajnim kapacitetima za djecu lišenu slobode, nedostatak vode i sanitarija u tim ustanovama u nekim državama, nedostatak zdravstvene skrbi te posljedice izoliranosti djece bez mogućnosti kontakata s obiteljima i vanjskim svijetom. Ujedno su uočene i pozitivne posljedice pandemije Covida-19, u smislu dobivanja prilike za ubrzano preispitivanje potreba i okolnosti lišenja slobode pojedinih skupina djece, kao i preispitivanje sustava detencije djece u mnogim državama.

KULTURNA PRAVA I SLOBODNO VRIJEME

8.

Tijekom *lockdowna* u 2020. obitelji su bile prisiljene dane provoditi u kući, bez izlazaka, druženja i aktivnosti, što je u velikoj mjeri utjecalo i na ostvarivanje **kulturnih prava i provođenje slobodnog vremena djece**.

Tijekom *lockdowna* bila je donesena protuepidemijska mjera stavljanja izvan uporabe svih dječjih i otvorenih sportskih igrališta što se odrazilo na manjak kretanja i fizičke aktivnosti djece. U želji da pomognemo djeci i roditeljima tijekom pandemije objavili smo na našoj mrežnoj stranici www.dijete.hr poveznice na preporuke relevantnih institucija o načinu provođenja vremena u obitelji, o igri i druženju u izvanrednim okolnostima epidemije, zatim savjete i ideje Međunarodnog udruženja za dječju igru IPA (*International Play Association*) koji promiču pravo na dječju igru, kao i ideje o aktivnostima za tinejdžere.

Godinu 2021. obilježile su pritužbe građana na obvezu posjedovanja **COVID potvrde** za odrasle u pratnji djece, kao uvjeta za prisustvovanje javnim događanjima, okupljanjima i svečanostima. Primjerice, građani su izražavali nezadovoljstvo uvjetovanjem prisustvovanja kazališnoj predstavi za djecu predočenjem COVID potvrde za odrasle osobe u pratnji djece, smatrajući to nezakonitim i diskriminirajućim za djecu.

Roditelji su se prituživali i na obvezu predočenja COVID potvrde za djecu stariju od 16 godina za ulazak u prostore javnopravnih tijela (npr. knjižnice).⁹ Također, roditelji su se prituživali i na obvezu predočenja COVID potvrde za djecu stariju od 12 godina za pristup klizalištima u Zagrebu.¹⁰ Stožeru civilne zaštite RH preporučili smo da preispita ove obveze zbog mogućih nepovoljnih učinaka na djecu stariju od 16, odnosno 12 godina. Odluka Stožera civilne zaštite RH o obvezi posjedovanja COVID potvrde u prostorima javnopravnih tijela prestala je važiti 1. ožujka 2022., što se odnosi i na djecu stariju od 16 godina. U odnosu na COVID potvrdu za djecu stariju od 12 godina za pristup klizalištima, Ravnateljstvo civilne zaštite obavijestilo nas je da je mjera određena u skladu s preporukama i smjernicama dobivenim od HZJZ-a.

Pritužbe su se odnosile i na različito određivanje dobne granice za posjedovanje COVID potvrde za djecu u pristupu nacionalnim kazalištima. Od Ministarstva kulture i medija zatražili smo da ispita i poduzme radnje za usklađivanja postupanja nacionalnih kazališta pri određivanju te dobne granice. Prema obavijesti tog ministarstva, na organizaciju svih profesionalnih kulturno-umjetničkih izvedbi, programa i manifestacija, uključujući i one u organizaciji nacionalnih kazališta, primjenjuje se obveza da djeca od 12 godina naviše posjeduju COVID potvrdu u skladu s odlukom Stožera civilne zaštite RH koja se odnosi na okupljanja.

U povodu ljetnih školskih praznika 2021., uputili smo preporuke javnosti o zaštiti djece u tom periodu te još jednom pozvali odrasle da obrate pažnju na sigurnost, ali i na nužne epidemiološke mjere prilikom boravka djece u igraonicama, kampovima, ljetnim školama te korištenja prometnih sredstava.

⁹ Odluka o uvođenju posebne sigurnosne mjere obveznog testiranja na virus SARS-CoV-2 te posebne sigurnosne mjere obveznog predočenja dokaza o testiranju, cijepljenju ili preboljenju zarazne bolesti COVID-19 radi ulaska u prostore javnopravnih tijela, NN 121/21 i 10/22.

¹⁰ Odluka o nužnim epidemiološkim mjerama kojima se ograničavaju javna okupljanja i uvode druge nužne epidemiološke mjere i preporuke radi sprječavanja prijenosa bolesti COVID-19 putem okupljanja.

SPORT

Razdoblje pandemije značajno je utjecalo na aktivnosti djece koja se bave sportom, budući da su, prema odlukama Stožera civilne zaštite RH, bili zabranjeni treninzi i sportske aktivnosti djece, kao i korištenje sportske infrastrukture.

Tijekom „prvog epidemijskog vala” i *lockdowna*, osim što su bila **obustavljena sva sportska natjecanja i organizirani treninzi** te rad teretana, sportskih centara, fitness i rekreacijskih centara, bilo je obustavljeno i održavanje dječjih i drugih radionica te organiziranih plesnih škola, a donesena je bila i protuepidemijska mjera stavljanja izvan uporabe svih dječjih i otvorenih sportskih igrališta. To je za veliki broj djece značilo manjak kretanja te prelazak svih aktivnosti, uključujući i nastavu te druženje s vršnjacima, na *online* model, putem ekrana.

U vrijeme *lockdowna* pojedini klubovi i sportski savezi organizirali su *online* treninge za svoje članove. Javljali su nam se roditelji koji su ukazivali na posljedice koje nagli prekid treninga ostavlja na njihovu djecu koja inače aktivno treniraju. Javila se bojazan da će se cjelokupna situacija uslijed *lockdowna* odraziti na fizičko i mentalno zdravlje djece, a pretpostavka je da će se dio tih posljedica osjetiti tek u godinama koje slijede.

Stožer civilne zaštite RH ublažio je protuepidemijske mjere pred ljeto 2020., da bi se s početkom školske godine 2020./21. dogodio „drugi pandemijski val”, koji je sportašima donio nove izazove zbog novih protuepidemijskih mjera. Primili smo niz pritužbi na upute iz dokumenta **Uvjeti korištenja školskih sportskih dvorana od strane vanjskih korisnika**, koji su objavili HZJZ, MZO i Ministarstvo turizma i sporta (MTS), kojima su bili omogućeni treninzi u školskim dvoranama za seniore, dok je istodobno onemogućena organizacija treninga na kojem bi zajedno trenirali učenici iz različitih razrednih odjela ili učenici zajedno s drugim osobama. Pritom, djeca su mogla trenirati u mješovitim grupama u svim drugim prostorima osim u školskim dvoranama. Zbog toga smo autorima uputa preporučili da preispitaju uvjete korištenja školskih sportskih dvorana od strane vanjskih korisnika te da školske sportske dvorane ostave dostupnima prvenstveno za nastavu TZK-a, a potom i za klupski sport za djecu.

Nakon ponovne zabrane **sportskih treninga i natjecanja** te obustave rada teretana, fitness centara te sportskih i rekreacijskih centara u studenome 2020., Ravnateljstvu civilne zaštite, HZJZ-u i MZ-u preporučili smo da razmotre kako djeci omogućiti sudjelovanje u sportskim aktivnostima uz primjenu svih propisanih mjera za zaštitu zdravlja, te uzimajući u obzir razlike u zdravstvenom riziku za djecu u različitim sportovima.

Naše kritike odluka kojima se ograničavaju treninzi za djecu bile su usmjerene na činjenicu da su one (osim za kategoriju vrhunskih sportaša) vrijedile za sve sportove, neovisno o tome je li riječ o sportovima na otvorenom ili dvoranskim sportovima, za sve sportske aktivnosti i za sve građane, neovisno o tome jesu li preboljeli Covid-19 ili nisu.

Dugi izostanak organizirane sportske aktivnosti kod djece, kao posljedica epidemioloških mjera, te moguće **nesnalaženje i različito tumačenje mjera vezanih uz organizaciju nastave TZK-a**, potaknulo je zabrinutost zbog posljedica koje će stroge mjere zabrane aktivnosti ostaviti na djecu i društvo u cjelini. Stoga smo se u siječnju 2021. ponovno obratili Ravnateljstvu civilne zaštite, HZJZ-u, MZ-u i MTS-u te im preporučili da preispitaju opravdanost i učinke dosadašnjih mjera i daju jasne smjernice i upute kako bi se djeca u skladu s aktualnom epidemiološkom situacijom što prije uključila u sportske aktivnosti. MTS-u i MZ-u preporučili smo i da što prije osmisle plan i strategiju uključivanja fizički neaktivne djece u sportske i rekreativne aktivnosti. Uputili smo i apel čelnicima sportskih saveza i klubova na proaktivno djelovanje i motiviranje djece za ponovno uključivanje u sportske aktivnosti, odnosno

osmišljavanje mogućnosti postupnog uključivanja u treninge (putem *online* treninga, treninga na otvorenom i sl.).

Treningi za djecu u zatvorenim prostorima ostali su zabranjeni sve do ožujka 2021. Nakon kratkog ublažavanja mjera, treningi i sportska aktivnost djece ponovno su, od travnja 2021., ograničeni novom odlukom Stožera civilne zaštite RH. I u toj je odluci vidljiva nedosljednost i dovodenje amaterskog sporta (koji se u najvećem broju slučajeva odnosi upravo na dječji sport) u neravnopravni položaj u odnosu na vrhunske sportaše i kategorije natjecanja, što su brojni građani doživjeli kao diskriminaciju sporta, sportaša i klubova. Zbog toga smo ponovili ranije izrečene preporuke. Povratak u sportske dvorane, nažalost ne i u školske sportske dvorane, ponovno je omogućen odlukom Stožera civilne zaštite RH tek krajem svibnja 2021.

Zapažamo da se odluke vezane uz sport u javnosti ne doživljavaju dosljednima, budući da se bavljenje sportom ipak omogućilo u kategoriji vrhunskog sporta, unatoč epidemiji i riziku obolijevanja.

Da je zabrinutost zbog štetnog utjecaja mjera na fizičku aktivnost djece bila opravdana, posredno potvrđuje i istraživanje koje je, u suradnji s agencijom Ipsos, u rujnu 2021. proveo MTS, o utjecaju pandemije Covida-19 na sportske i rekreacijske aktivnosti građana.¹¹ Istraživanje provedeno na uzorku od 1000 ispitanika, među populacijom starijom od 16 godina, potvrdilo je da se gotovo 60 % građana ne bavi tjelesnim aktivnostima, da je 31 % građana smanjilo ili prestalo s tjelesnim aktivnostima tijekom pandemije, dok ih je 11 % povećalo fizičku aktivnost, odnosno da je sveukupno pandemija dovela do pada fizičke aktivnosti od 20 % onih koji vježbaju. Iako se istraživanje odnosilo na starije maloljetnike i odraslu populaciju, zabrinuti smo da je i veliki broj djece, zbog dugog perioda prekida treninga i natjecanja, odustao od bavljenja sportom.

O pravima djece u vrijeme pandemije iz perspektive Pravobranitelja za djecu, o tome prepoznaje li odgojno-obrazovni sustav specifične potrebe djece i je li svjestan važnosti tjelesnih aktivnosti i koje su najveće prijetnje dječjem odrastanju i razvoju, govorili smo u listopadu 2020. na simpoziju *Školski sport za vrijeme pandemije bolesti Covid-19*, Hrvatskog školskog sportskog saveza koji je *online* putem pratilo više od 300 sudionika i nastavnika TZK-a.

SIGURNOST

Okolnosti pandemije **negativno su utjecale na provedbu preventivnih prometnih programa** pa je provedba programa osposobljavanja za vožnju biciklom u školama tijekom 2020. i 2021. bila zaustavljena. Preporučili smo MZO-u, AZOO-u i Hrvatskom autoklubu ulaganje dodatnih napora kako bi se održalo provođenje preventivnih programa iz područja sigurnosti cestovnog prometa na svim razinama obrazovnog sustava, posebno programa osposobljavanja za upravljanje biciklom, s ciljem sprečavanja da cijela generacija djece pogođena pandemijom bude zakinjuta u ostvarenju pristupa spomenutim programima.

U okolnostima vezanima uz borbu protiv koronavirusa, pravobraniteljica je u više prilika upozorila na ranjivost djece kao sudionika u prometu i pozvala sve odrasle na zaštitu djece te na **opreznost i sigurnu vožnju i poštovanje prometnih pravila**. Preporučili smo svim općinama, gradovima i županijama da se u suradnji s prijevoznicima angažiraju i založe da se osigura dovoljni broj vozila za prijevoz putnika autobusima i tramvajima, pogotovo u jutarnjim satima i u vrijeme kad učenici putuju u školu ili iz škole, kako

¹¹ https://mint.gov.hr/UserDocsImages//2021_dokumenti//210930_mints_istrazivanje.pdf

bi se omogućilo održavanje fizičkog razmaka među putnicima, u skladu s preporukama epidemiologa. Podsjetili smo i da su aktualne okolnosti pandemije ujedno i prilika da se razmotre mogućnosti kako uz strateško upravljanje učiniti ceste sigurnijima i smanjiti broj nesreća, a javne površine više otvoriti građanima – pješacima i biciklistima, umjesto automobilima, što će ujedno pridonijeti i zaštiti okoliša i zdravijem načinu života.

IMOVINSKA PRAVA

11.

Pandemija Covida-19 na različite je načine utjecala na radno-pravni status roditelja, pa u skladu s time i na realizaciju **djetetovog prava na uzdržavanje** od roditelja s kojim ne stanuje. Neki su roditelji uslijed pandemije ostali bez posla i prihoda ili su im prihodi bili značajno umanjeni. U travnju 2020. Vlada RH najavila je izmjene *Zakona o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima*,¹² s ciljem olakšanja podnošenja negativnih ekonomskih posljedica pandemije za fizičke osobe kojima dio primanja odlazi na ovrhe. Iako je ova odluka prvotno izazvala zabrinutost kod roditelja zbog njena mogućeg utjecaja na obveze uzdržavanja, u situaciji kad roditelj koji ne stanuje s djetetom plaća *uzdržavanje pod ovrhom, donošenjem Zakona o dopuni Zakona o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima* ¹³predviđena je zaštita imovinskih prava djece. Propisana je iznimka prema kojoj Financijska agencija neće zastati s provedbom ovrhe na novčanim sredstvima u odnosu na ovršenike fizičke osobe ako se ovrha provodi, među ostalim, radi namirenja tražbine zakonskog uzdržavanja djeteta.

SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA

12.

Pandemija Covida-19 i niz ograničenja uvedenih radi suzbijanja zaraze dodatno su povećali raniju **socijalnu nejednakost**. Zatvaranje škola i drugih ustanova u 2020., te ograničen pristup raznim službama, pojačali su probleme poput nedostatka odgovarajuće prehrane, uvjeta za praćenje *online* nastave i provođenje slobodnih aktivnosti, stručne pomoći djeci i obiteljima, kao i rizik od obiteljskoga nasilja.

Zabrinjavajuće je da tijekom pandemije brojne obitelji nemaju stambene uvjete koji bi omogućili poštovanje epidemioloških mjera, higijene i distanciranja, kao ni tehničke uvjete za rad i školovanje djece od kuće. U situacijama kada roditelji ostaju bez zaposlenja i sredstava za uzdržavanje obitelji, naknade u sustavu socijalne skrbi trebaju visinom i obuhvatom biti usklađene s troškovima života obitelji kako bi pridonijele osiguravanju odgovarajućeg životnog standarda djeteta. Želimo li izbjeći dugoročne negativne posljedice tih problema, neophodno je, sada i ubuduće, ulaganje više napora i sredstava kako bi se premostile nejednakosti među djecom, pružila podrška ranjivim obiteljima i ojačao sustav zaštite djece.

U 2020. nije bio povećan broj korisnika zajamčene minimalne naknade (ZMN) ni jednokratne naknade te, kako smo obaviješteni, država nije predvidjela specifičnu financijsku potporu ni specifične mjere za obitelji s djecom pogođene *koronakrizom*. Obaviješteni smo da je država, pored redovnih sredstava za isplatu naknada iz sustava socijalne skrbi, osigurala dodatna sredstva za potencijalno nove korisnike ZMN-a i jednokratne naknade zbog posljedica uzrokovanih *koronakrizom*.

¹² NN 68/18, 2/20 i 46/20.

¹³ NN 47/20.

Na europskoj razini postignut je dogovor o Europskom socijalnom fondu Plus (ESF+) čija će se sredstva koristiti i za ulaganje u mlade i borbu protiv dječjeg siromaštva. Uoči sastanka Europskog vijeća o planu oporavka od koronakrize i novom proračunu EU-a, predsjedniku Vlade RH uputili smo preporuku da se zauzme **za osiguravanje sredstava nužnih za borbu protiv dječjeg siromaštva**.

U 2021. godini donesen je dokument *Preporuka Vijeća EU o uspostavi europskog jamstva za djecu (The European Child Guarantee)*, s ciljem osiguravanja da svako dijete u Europi, kojem prijeti siromaštvo ili socijalna isključenost, ima pristup obrazovanju, slobodnim aktivnostima, zdravstvenoj zaštiti, primjerenoj prehrani, primjerenom stanovanju te socijalnim uslugama.

Kao i inače, a posebno u vrijeme *koronakrize*, potrebno je kontinuirano osiguravanje podrške s državne razine u rješavanju ekonomskih problema obitelji koje žive u uvjetima siromaštva i socijalne isključenosti pa i uz korištenje sredstava iz fondova europske pomoći za najpotrebitije.

MEDIJI I DJEČJA PRAVA U DIGITALNOM OKRUŽJU

Na samom početku izbijanja pandemije Covida-19 **pozvali smo predstavnike medija da ne iznose pojedinosti o obiteljima i djeci oboljelih** te da ne otkrivaju podatke na temelju kojih bi se u javnosti moglo prepoznati djecu koja su bila u kontaktu sa zaraženim osobama. Krajem rujna 2020., kad su se pojavile učestale informacije o rastu broja zaraženih, ponovili smo poziv za zaštitu privatnosti djece, obraćajući se ne samo medijskim djelatnicima, već i svima drugima koji izvještavaju javnost o pojavi i broju zaraženih u pojedinim sredinama (članovima stožera civilne zaštite, zdravstvenim djelatnicima te ravnateljima odgojno-obrazovnih ustanova). Apel za zaštitu privatnosti djece uputili smo i medijima putem Hrvatskog novinarskog društva koje je objavilo preporuku na svojoj web stranici.

U razdoblju obilježenom pandemijom znatno je **povećan broj sati koje su djeca provodila online**. Stručnjaci ukazuju na primjetan porast širenja eksplicitnih fotografija i videozapisa djece, prijava mogućeg seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece te kaznenih djela seksualnog zlostavljanja djece na internetu.

Uočili smo i druge povrede prava djece u digitalnom okružju: vršnjačko nasilje putem društvenih mreža, izloženost djece neprimjerenim sadržajima; poticanje na rizične aktivnosti putem društvenih mreža, posebno *TikToka*; izloženost različitim, često negativnim utjecajima *influencera* i *Youtubera*; povrede prava na privatnost; sudjelovanje djece u nasilnim računalnim igrama; ovisnost djece o internetu i računalnim igrama; zdravstvene poteškoće nastale uslijed prekomjernog korištenja interneta i drugo. Zabrinjavaju i neke neodgovarajuće reakcije roditelja i stručnjaka te nedostatna podrška djeci koja su doživjela povrede prava u digitalnom okružju.

Uočili smo povećanu roditeljsku brigu u vezi s vremenom koje djeca provode na internetu. Djeca su zbog školskih obveza provodila daleko više vremena uz računala od onoga što preporučuju stručnjaci, dok su roditelji tražili da se smanji opseg njihovih školskih obveza koje podrazumijevaju rad na računalu. Ujedno, mlađoj djeci je bio potreban veći roditeljski nadzor nad aktivnostima na internetu.

U vrijeme pandemije još je **izazovnije osvještavati i poučavati djecu odgovornom i sigurnom ponašanjem na internetu** te im biti podrška ako dožive neugodnosti i povredu prava u *online* svijetu. Uočili smo

potrebu jačanja kapaciteta stručnjaka svih resora za bolje snalaženje i rad u digitalnom okruženju. U prilagodbi na nove okolnosti ne smije se propustiti ohrabriti djecu, stručnjake, ali i roditelje, te im valja ukazati i na pozitivne strane digitalnog okruženja u ostvarivanju prava djece i mogućnosti koje pruža digitalni svijet.

RANJIVE SKUPINE

14.

14.1 Prava djece s teškoćama u razvoju

Koronakriza nedvojbeno je obilježila život djece TUR. Za djecu s TUR posebno je bilo teško razdoblje kada je, zbog epidemioloških mjera, nastupilo zatvaranje ustanova koje pružaju socijalne usluge za djecu s TUR i obrazovne programe za učenike s TUR (poput centara za odgoj i obrazovanje, centara za rehabilitaciju i sl.). **Mnoga djeca s TUR tada su ostala bez edukacijsko-rehabilitacijskih usluga i terapija važnih za njihov razvoj.** Posebno je to pogodilo najmlađu djecu u sustavu rane intervencije, tim više što je određene usluge bilo vrlo teško ili nemoguće provoditi *online*. Zbog toga mnogi stručnjaci koji rade s djecom s TUR izvještavaju o negativnim posljedicama *koronakrize* na njihov razvoj, jer su uočili da je došlo do zastoja, a u pojedinim područjima čak i pogoršanja u njihovom funkcioniranju. Važno je naglasiti kako pojedina djeca s TUR imaju prijatelje jedino u ustanovama u kojima se školuju pa su u istom trenutku ostala bez škole, bez usluga i bez prijatelja. S druge strane pojedinoj djeci s TUR, koja se nalaze na trajnom smještaju u institucijama, bio je onemogućen posjet roditelja što je ostavilo posljedice na njihov emocionalni razvoj (posebno uzimajući u obzir da pojedina djeca zbog svojih teškoća ne mogu komunicirati s roditeljima putem telefona ili drugih digitalnih kanala).

U vrijeme popuštanja epidemioloških mjera, **organizacija rada u ustanovama socijalne skrbi** odvijala se u skladu s epidemiološkim preporukama (smanjeni broj djece, osigurana udaljenost između djece, smjenski rad i sl.) što je uvjetovalo smanjenje opsega pojedinih usluga za djecu. Za ustanove nije bilo lako organizirati rad u novonastaloj situaciji jer su morale slijediti različite upute Stožera civilne zaštite RH i HZJZ-a koje su se razlikovale za korisnike usluge smještaja, korisnike izvaninstitucijskih socijalnih usluga i korisnike odgojno-obrazovnih programa koji se provode u ustanovama socijalne skrbi. U toj situaciji, pokušalo se djecu s TUR što manje izlagati stresu pa se tako kod djece koja su korisnici smještaja, samoizolacija i izolacija primjenjuju samo kod djece koja su pozitivna na Covid-19 ili su bila u bliskom kontaktu s pozitivnom osobom, dok se samoizolacija ne primjenjuje kod realizacije usluga smještaja ni prilikom povratka nakon izbjivanja od pružatelja usluge, što je inače obveza kod ostalih kategorija korisnika usluge smještaja. Ipak, bilježimo i primjere negativne prakse u kojima se u pojedinim ustanovama tražilo dodatno testiranje učenika (vjerojatno zbog brige za djecu), što je kod djece i roditelja izazvalo dodatni stres.

Osim socijalnih usluga, djeca s TUR su u vrijeme pandemije ostala **uskraćena za mnoge zdravstvene usluge**, rehabilitacijske postupke i tretmane. U skladu s aktualnom epidemiološkom situacijom, s ciljem zaštite zdravlja najugroženije skupine bolničkih pacijenata, zbog potrebe onemogućavanja miješanja i preklapanja puteva ambulantnih i bolničkih pacijenata, kao i terapeuta i ostalog osoblja, u određenim vremenskim periodima u pojedinim bolnicama ukinute su ili su se pružale u ograničenom opsegu sve ambulantne usluge za djecu s TUR, poput senzorne integracije, radne terapije, tretmana defektologa, rane intervencije, fizikalne terapije i slično. Uz to, pojedine bolnice proglašene su *COVID centrima*, što je dodatno utjecalo na spomenuto smanjenje opsega ili obustavu provođenja pojedinih usluga za djecu s TUR. Također se, u određenim periodima pandemije, nije održavala ni nastava u bolnici.

I nadalje su prisutna **kašnjenja u pojedinim postupcima za ostvarivanje prava djece s TUR** izazvana zastojem zdravstvenih pregleda i postupaka vještačenja za vrijeme *lockdowna*, kao i većom usmjereno-

šću zdravstvenih radnika na suzbijanje posljedica Covida-19 zbog čega su neke njihove druge dužnosti bile „na čekanju” (npr. pregledi kod doktora školske medicine u postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta/učenika za određivanje primjerenoga programa obrazovanja za učenike s TUR). Ujedno, neka su djeca, u postupku preispitivanja određenog prava (npr. osobne invalidnine, statusa roditelja-njegovatelja i dr.) izgubila to pravo jer u vrijeme pandemije, zbog zaštite zdravlja djeteta, roditelji nisu uspjele s djetetom obaviti potrebne medicinske pretrage, odnosno vještačenja.

14.2 Prava djece pripadnika nacionalnih manjina

U odnosu na djecu pripadnike nacionalne manjine, **posljedice koronakrize najviše su pogodile djecu pripadnike romske nacionalne manjine**. Provedba nastave na daljinu za romsku djecu intenzivirala je sve postojeće specifičnosti i izazove koji su postojali u obrazovanju Roma, a prijelaz iz tradicionalnih u virtualne učionice dodatno je produbio postojeće nejednakosti te povećao rizike za romske učenike zbog njihovog slabijeg (pred)znanja kao i ograničenih mogućnosti koje im se nude izvan škole. Romskim učenicima razredne nastave poseban je problem predstavljala neprilagođenost programa HRT-ove „Škole na Trećem” (nastavni sadržaj nije bio prilagođen na romski jezik i pismo te se prebrzo obrađivao), koji je *prvašićima* s nedostatnim znanjem hrvatskog jezika bio izrazito zahtjevan za praćenje.

Proveli smo u 2020. istraživanje putem **Upitnika „Zaštita prava i dobrobiti djece pripadnika romske nacionalne manjine za vrijeme pandemije koronavirusa i provedbe škole na daljinu”** među školama u kojima se školuje veći broj romskih učenika, kako bismo saznali na koje teškoće nailaze u nastavi na daljinu. Najčešće teškoće odnose se na postojeću infrastrukturu u mnogim romskim naseljima (ne postoji pristup struji i/ili internetu) te slabu opremljenost romskih kućanstava za nastavu na daljinu (nedostatak tableta i/ili problem raspoloživosti tableta unutar jedne obitelji jer više djece u obitelji dijeli isti uređaj, nedostatak TV prijamnika i sl.). Ujedno, slabija podrška romskih roditelja u školovanju njihove djece dodatno je došla do izražaja u *online* školi (nedovoljni kapaciteti i znanje, posebno u pogledu informatičke pismenosti, za pomoć djeci u rješavanju zadataka u sklopu nastavnog sadržaja; nedovoljno shvaćanje važnosti obrazovanja i potrebe redovitog praćenja *online* nastave).

Opisane teškoće ostavile su traga na školovanje djece pripadnike romske nacionalne manjine i u 2021. jer je bilo potrebno nadoknaditi postojeće praznine u znanju, nastale u školovanju na daljinu tijekom šk. god. 2020./2021. Kod učenika koji su program predškole, kao i prvu godinu svog osnovnoškolskog obrazovanja, započeli *online* pojačan je rizik za slabije usvajanje hrvatskog jezika. Stoga smatramo kako je potrebno osigurati sadržaje za dodatno učenje hrvatskog jezika za učenike romske nacionalne manjine, kao i sadržaje, materijale i/ili dodatne aktivnosti odgojno-obrazovnih djelatnika i/ili savjetnika AZOO-a i MZO-a u virtualnom okruženju, kao pomoć učenicima i njihovim roditeljima u razumijevanju nastavnog gradiva i izvršavanju zadataka.

U odnosu na **druge nacionalne manjine, najizraženiji problemi bili su prisutni u provedbi nastave na daljinu za učenike srpske nacionalne manjine** jer HRT-ov program „Škola na Trećem” nije bio prilagođen poučavanju za učenike srpske nacionalne manjine. S obzirom na opisano nedostatno vođenje računa o oblikovanju materijala za učenje za govornike manjinskih jezika, preporučili smo Vladi RH i MZO-u da se oforme posebne grupe za učitelje i nastavnike nacionalnih manjina, s ciljem dijeljenja nastavnih materijala i snimanja video-lekcija, priloga za emitiranje i sl. na jeziku i pismu nacionalnih manjina, kao i da se vodi više računa o prilagodbi nastavnih sadržaja na jezik i pismu nacionalnih manjina u sklopu obrazovnih programa koji se prikazuju putem televizije, ukoliko se ponovno ukaže potreba za ovim vidom provođenja nastave.

Osim nastavnih materijala za djecu, nužno je voditi računa i o prilagodbi različitih edukativnih i informativnih materijala o pridržavanju općih mjera zaštite tijekom bolesti uzrokovane koronavirusom na jezik nacionalne manjine.

14.3 Prava djece s problemima u ponašanju

Pandemija je **dodatno otežala položaj djece s problemima u ponašanju** koja su smještena u odgojnim domovima u sustavu socijalne skrbi, zbog ograničenih mogućnosti posjeta obiteljima, izlazaka iz institucije, ali i ograničenih posjeta tijela koja nadziru izvršenje mjera i sankcija, te slabije dostupnosti liječnika (osim za akutna stanja), što se posebno nepovoljno odrazilo na njihovo mentalno zdravlje. Određeni dio djece koji je tijekom pandemije bio otpušten u obitelj imao je problema s praćenjem *online* nastave zbog nedostatka potrebne opreme i internetske veze.

Prethodno spomenuto istraživanje Ureda pravobraniteljice za djecu iz 2020. godine o ostvarivanju prava djece s PUP u okolnostima pandemije Covida-19, u dvanaest ustanova socijalne skrbi u kojima su smještena djeca, pokazalo je da su se domovi u većini slučajeva uspješno prilagodili na nov način funkcioniranja u okolnostima pandemije. No, rezultati ukazuju na to da je djeci s PUP *online* nastava bila preteška i prezahjevna. Povećanje opsega zajedničkih aktivnosti s djecom, kao posljedica ograničenja kretanja tijekom pandemije, pokazalo se kao dobra prevencija vršnjačkog nasilja i bjegova iz ustanova.

14.4 Prava djece čiji su roditelji u zatvoru

Pandemija Covida-19 negativno je utjecala na **odvijanje kontakata djece s roditeljima koji su u zatvoru** zbog ukidanja posjeta zatvorenicima u određenom periodu 2020. godine. Upravi za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa i uprave preporučili smo da se u svim kaznenim tijelima omogući video kontakt i proširi mogućnost telefonskog kontakta djeteta s roditeljem. Zatvorski sustav prihvatio je preporuku i organizirao video kontakte u svim kaznenim tijelima te je povećao mogućnost telefonskih kontakata za vrijeme kad posjeti nisu bili dopušteni.

Kaznena tijela nastavila su ulagati u prostore za posjete zatvorenicima, nabavku opreme za video kontakte, edukacije djelatnika te provoditi edukativno-razvojni program „Zatvorenik kao roditelj”. Većina programa udruga za osnaživanje roditeljstva u kaznenim ustanovama nije se provodila ili su se oni provodili ograničeno zbog pandemije.

Tijekom prve polovine 2021. donošene su i ublažavane mjere za prevenciju širenja epidemije u zatvorskom sustavu. Implementirane su preporuke Stožera civilne zaštite RH na način da se posjeti osobama lišenima slobode u zatvorenim uvjetima odvijaju uz pregradu od pleksiglasa, dok se posjeti zatvorenicima u poluotvorenim i otvorenim uvjetima odvijaju na otvorenom prostoru. Sredinom lipnja 2021. nastavljeno je ublažavanje mjera u zatvorskom sustavu u odnosu na prestanak privremene obustave zajedničkih vjerskih obreda u kaznenim tijelima i prestanak privremene obustave aktivnosti organizacija civilnog društva (udruga) u kaznenim tijelima. Također su povećane mogućnosti komunikacije s vanjskim svijetom, nastavlja se primjena video kontakata, na način da se prednost pri odobravanju daje zatvorenicima koji su roditelji maloljetne djece.

14.5 Prava djece u migracijama

Pandemija Covida-19 znatno je utjecala na živote **djece migranata** zbog povećanog rizika od isključenosti, siromaštva, stigmatizacije i zapostavljanja. Za vrijeme *lockdowna* nastava se nije odvijala u školama, što je utjecalo na djecu tražitelje međunarodne zaštite, koja su u navedenom periodu pristigla u prihvatilište, te nisu imala pristup nastavi. Zbog zabrane ulaska u prihvatilište svim organizacijama, osim Hrvatskog Crvenog križa i Liječnika svijeta, aktivnosti odgojno-obrazovne podrške nisu se mogle provoditi uživo, ali ni *online* putem, zbog nepostojanja Wi-Fi mreže.

Uslijed popuštanja epidemioloških mjera, pojedine aktivnosti udruga ponovno su se počele provoditi, iako u smanjenom opsegu. Također, za vrijeme provođenja *online* nastave nije bila organizirana pripremna nastava hrvatskog jezika, što je usporilo integraciju djece u odgojno-obrazovni sustav. Ujedno, obitelji s djecom koje su bile smještene u prihvatilištu nisu imale pristup sustavu besplatne pravne pomoći.

Djelatnici ustanova socijalne skrbi u koje se smještaju **djeca bez pratnje** suočavali su se sa strahom od potencijalne zaraze te otežanim radom u okolnostima pandemije Covida-19. Novoprimljena djeca bez pratnje prilikom dolaska u ustanovu morala su biti smješšana u samoizolaciju do dobivanja rezultata testiranja na koronavirus. S jedne strane, djeci je bilo teško prihvatiti samoizolaciju, dok ju je s druge strane bilo i iznimno teško organizirati, zbog nedostatka smještajnih kapaciteta. Situacija se poboljšala primitkom brzih testova od strane nadležnog ministarstva.

SUDJELOVANJE DJECE (PARTICIPACIJA)

15.

UN-ov Odbor za prava djeteta je, odmah po proglašenju pandemije Covida-19, preporučio da države trebaju omogućiti djeci pravo na izražavanje mišljenja i da to pravo treba uzeti u obzir prilikom donošenja odluka o pandemiji. Djeca trebaju razumjeti što se događa i osjećati da sudjeluju u odlukama koje se donose kao odgovor na pandemiju.

Pitanje javnoga **komuniciranja s djecom o Covidu-19** moguće je povezati i s pitanjem odnosa prema participaciji djece u našem društvu. Možemo zaključiti da djeca nisu uključena u rasprave vezane za donošenje odluka, koje se odražavaju na njihov život, kao što je organizacija nastave, državne mature, svrhovitost određenih epidemioloških mjera i slično.

Pandemija se odrazila i na našu suradnju i susrete s djecom, koji su neizostavni dio našega rada. Zbog potrebe pridržavanja epidemioloških mjera, održavali smo *online* susrete s članovima Mreže mladih savjetnika pravobraniteljice za djecu (MMS) te druge sastanke i konzultacije s djecom iz škola i drugih ustanova i organizacija koje okupljaju djecu i mlade. Iako to ne može nadomjestiti dinamiku susreta uživo, takvi susreti su nas uvjerali da ne smijemo odgađati „prave” susrete s djecom i čekati neka sigurnija „post Covid” vremena, već moramo pronaći nove načine kako uspostaviti izravnu komunikaciju s djecom. Za djecu je to prilika da doznaju više o dječjim pravima i radu pravobraniteljice za djecu, a za nju prilika da u izravnom kontaktu s djecom dozna kako žive, kako im je u školi, koliko su zadovoljna uvjetima u svojoj sredini, koje su njihove potrebe i želje.

ZAKLJUČAK

16.

Pandemiju koronavirusa vrlo će dobro upamtiti veliki broj djece čiji se život zbog nje u potpunosti promijenio. U jednom trenutku zatvorile su se njihove škole i vrtići, a njihovi su domovi preko noći postali privremene učionice i uredi u kojima rade roditelji. Povratkom u škole i vrtiće, svi su se suočili s novom organizacijom rada uvjetovanom epidemiološkim mjerama. Igranje u vrtiću, nastava u školi, odlazak na izlete, druženje s prijateljima... – sve je bilo drugačije! A djeca su se brzo i hrabro prilagodila novonastalim promjenama.

Od druge polovice školske godine 2019./2020. pa do danas **odgojno-obrazovni sustav je suočen s brojnim izazovima** kako bi se osiguralo redovito ostvarivanje svih nužnih zadaća odgoja i obrazovanja u skladu s potrebama djece, ali i zaštitom njihovog zdravlja i dobrobiti. Pri tome su bila vidljiva nastojanja odgojno-obrazovnog sustava da djeca što više vremena provedu u školi.

Uvođenje *online* nastave, otežalo je ostvarivanje prava na obrazovanje djeci koja nisu imala uvjete za nastavu putem interneta i televizije. „Preseljenje” škole na internet i televiziju zahtijevalo je i veliku prilagodbu u radu nastavnika i učitelja, od kojih mnogi nisu dobili u tom procesu dovoljnu podršku sustava odgoja i obrazovanja. U uvjetima pandemije potrebno je ulaganje dodatnih napora u pružanje pojačane podrške i praćenje uspješnosti provedbe *online* nastave. No, dosadašnja su iskustva pokazala da *online* nastava ne može u potpunosti zadovoljiti sve potrebe djece i ostvariti sve ciljeve i zadaće odgoja i obrazovanja.

Vrijeme pandemije obilježilo je i **protivljenje pojedinih roditelja i odgojno-obrazovnih radnika provedbi epidemioloških mjera u školama** što je ponekad rezultiralo i prosvjedima u koje su uključivali i djecu. U prevladavanju brojnih izazova koje je nametnula pandemija ključna je kvalitetna suradnička komunikacija roditelja, odgojno-obrazovnih i zdravstvenih radnika.

Transparentnost cjelokupnog procesa, od donošenja uputa i preporuka, razloga za njihovo donošenje, do njihovog objavljivanja i informiranja odgojno-obrazovnih ustanova, kao i roditelja i učenika, nužna je pretpostavka za prihvaćanje i razumijevanje važnosti pridržavanja mjera kako bi se otklonile sve nejasnoće i nedoumice u pogledu njihove primjene.

Pandemija koronavirusa odrazila se, unatoč iznimnim naporima zdravstvenih radnika, na ostvarivanje **zdravstvenih prava djece** – u pogledu dostupnosti, uvjeta u kojima su usluge pružane, neizvjesnosti zbog potrebe otkazivanja dogovorenih termina. Još više je došao do izražaja kontinuirani, višegodišnji problem nedovoljnog broja stručnjaka mentalnoga zdravlja koji rade s djecom i nedostupnost stručne psihološke pomoći djeci koja žive izvan većih gradova, s obzirom na pojačanu potrebu za podrškom. **Zaštita mentalnoga zdravlja djece** mora biti osigurana dugoročno, sustavno i kontinuirano putem lako dostupnih službi za zaštitu mentalnoga zdravlja u zajednici. Pandemija je posebno ukazala na potrebu sustavne psihološke podrške za djecu koja se pruža unutar obrazovnog sustava, u školama.

Epidemiološke mjere koje su se donosile radi sprečavanja širenja zaraze izazivale su kod dijela roditelja osjećaj nepovjerenja i uznemirenosti te pridonijele pojačanom osjećaju zabrinutosti. Potrebno je posvetiti osobitu pažnju načinu na koji se poruke o cijepljenju djece, nošenju maski, osiguravanju razmaka i ostalim mjerama zaštite upućuju djeci i roditeljima.

Pandemija je bitno promijenila i način na koji se pristupa različitim uslugama za djecu pa i način na koji različite institucije prikupljaju podatke o djeci i komuniciraju s roditeljima ili skrbnicima djece, te s javnošću, što često dovodi do nerazumijevanja, ali i do propusta na štetu djece. Važno je da se mediji suzdrže od objava koje mogu naštetiti djeci, da se u izvještavanju koje uključuje djecu pridržavaju najviših profesionalnih standarda te da uvijek poštuju privatnost i dostojanstvo djece.

U vrijeme pandemije svjedočili smo porastu **obiteljskoga nasilja**, posebno u obiteljima koje su i prije živjele u rizičnim okolnostima. Zbog posebnog načina rada institucija u različitim fazama trajanja pandemije, stručna pomoć stručnjaka CZSS-a u izvršavanju roditeljske skrbi roditeljima je bila manje dostupna, što je dovelo do produbljivanja njihovog međusobnog neslaganja oko pitanja koja su važna za dijete.

Posljedice pandemije Covida-19 posebno su negativno utjecale na život **djece s teškoćama u razvoju** i djece pripadnika romske **nacionalne manjine**. Iako sustavi pokazuju svjesnost o teškoćama, poduzete mjere i aktivnosti još ne dovode do značajnih pozitivnih ishoda za te skupine djece. Potrebno je uložiti više napora, na državnoj i lokalnoj razini, kako bi se, poučeni dosadašnjim iskustvima iz pandemije, uspjele kreirati mjere i programi koji će učinkovito odgovoriti na potrebe romske djece u ovim izazovnim vremenima.

I dalje je zamjetan nedostatak sveobuhvatnih, kvalitetnih i jednako dostupnih usluga rane intervencije za djecu s TUR. U sustavu osnovnog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja nužna su dodatna ulaganja u stručna usavršavanja odgojno-obrazovnih radnika kako bi se podigla razina kvalitete provedbe primje-

renih oblika obrazovanja za učenike s TUR, što posebno dolazi do izražaja u *online* nastavi. Već godina-ma upozoravamo na potrebe **djece s problemima u ponašanju** koja ne dobivaju podršku koja im je potrebna, a što uzrokuje dodatne životne probleme s njihovim odrastanjem.

Zbog povećanja opsega vremena koje djeca provode na internetu, prisutan je porast zlostavljanja djece na internetu. U vrijeme pandemije još je **izazovnije osvještavati i poučavati djecu odgovornom i sigurnom ponašanju na internetu** te im biti podrška ako dožive neugodnosti i povredu prava u *online* svijetu. Nužno je stvoriti okvire u kojima će se dijete osnažiti za prijavu nasilja kojem je izloženo, ali i osigurati da žrtve kaznenih djela u svakom trenutku imaju pristup potpori i zaštiti. Također je potrebno jačati kapacitete stručnjaka svih resora za bolje snalaženje i rad u digitalnom okruženju.

Koronakriza odrazila se i na ostvarivanje **kulturnih prava i provođenje slobodnog vremena djece**, posebno u vrijeme zabrane treninga te sportskih aktivnosti djece, kao i korištenja sportske infrastruktu-re. Od prije nas zabrinjavaju procjene i podaci o velikom broju djece koja nisu tjelesno aktivna. Potrebno je omogućiti uključivanje djece u **sportske aktivnosti** u skladu s aktualnim epidemiološkim stanjem te osmisliti plan i strategiju uključivanja fizički neaktivne djece u sportske i rekreativne aktivnosti. Nešto djeci su, i nakon popuštanja mjera, i dalje ostali nedostupni kulturni i drugi sadržaji slobodnog vremena zbog protivljenja roditelja posjedovanju COVID potvrde za odrasle i djecu iznad određene dobi.

Niz ograničenja, uvedenih radi suzbijanja zaraze, dodatno je povećao raniju **socijalnu nejednakost** djece, te je neophodno ulaganje dodatnih napora kako bi se premostile nejednakosti, pružila potpora ranjivim obiteljima i ojačao sustav zaštite djece. Potrebni su veći naponi kako bismo umanjili negativne učinke siromaštva na djecu, osobito kad znamo da je svako peto dijete u riziku od siromaštva.

Pravo i načelo sudjelovanja djeteta odrasli najčešće ne razumiju i prihvaćaju ga uglavnom deklarativno. Potrebna je sustavna edukacija stručnjaka koji rade s djecom o provedbi toga prava. Naša Mreža mladih savjetnika (MMS) potvrđuje se i u *online* sastancima kao aktivna i kreativna te i dalje motivirana za rad i razgovor s odraslima. To potvrđuje da ni u vrijeme *koronakrize* ne treba prekidati dijalog s djecom i mladima, pogotovo u potrazi za odgovorima na pitanja koja se odnose ponajprije na njih. Djeca mogu doprinosti boljim rješenjima, ali to se neće dogoditi samo od sebe. Trebamo ih vidjeti, čuti i uključiti.

Iz procesa upravljanja krizom i epidemijom koronavirusa dodatno smo vidjeli koliko je važna suradnja te uvažavanje mišljenja između različitih struka u donošenju ključnih odluka koje se odnose na djecu. Iako je reakcija države u mnogim situacijama bila brza i pravovremena, ipak smo uočili da se nije dovoljno učinilo da se u procese rješavanja svakodnevnih problema, koji se tiču djece, uključe upravo i mišljenja same djece. Svjesni smo da je to ponekad teško u kriznoj situaciji koja zahtijeva brzu reakciju, ali, ako kontinuirano izgrađujemo mehanizme sudjelovanja djece, onda nam ih neće biti teško ugraditi ni u kri-znim situacijama, već ćemo, naprotiv, upravo uvidjeti koliko sudjelovanje djece može pridonijeti u suo-čavanju s dinamičnim izazovima današnjice i rješavanju novih problema s kojima se susrećemo.